

Behoort bij besluit van
Burgemeester en wethouders
van de gemeente Etten-Leur
Int. kenmerk:
2021OG0353-01

Cultuurhistorie en landschap

**Verbeteren Regionale Keringen Mark, Dintel,
Vliet**

projectnummer 0459172.100
concept revisie 04
28 mei 2021

Cultuurhistorie en landschap

Verbeteren Regionale Keringen Mark, Dintel, Vliet

projectnummer 0459172.100

concept revisie 04
28 mei 2021

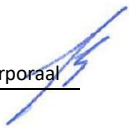
Auteurs

P.J. Verhoeven

Opdrachtgever

Waterschap Brabantse Delta
Bouvignelaan 5
4836 AA BREDA

datum vrijgave	beschrijving revisie 04	gecontroleerd
31-5-2021	concept	M. Berk

vrijgave
E.F. Korporaal

Inhoudsopgave

Blz.

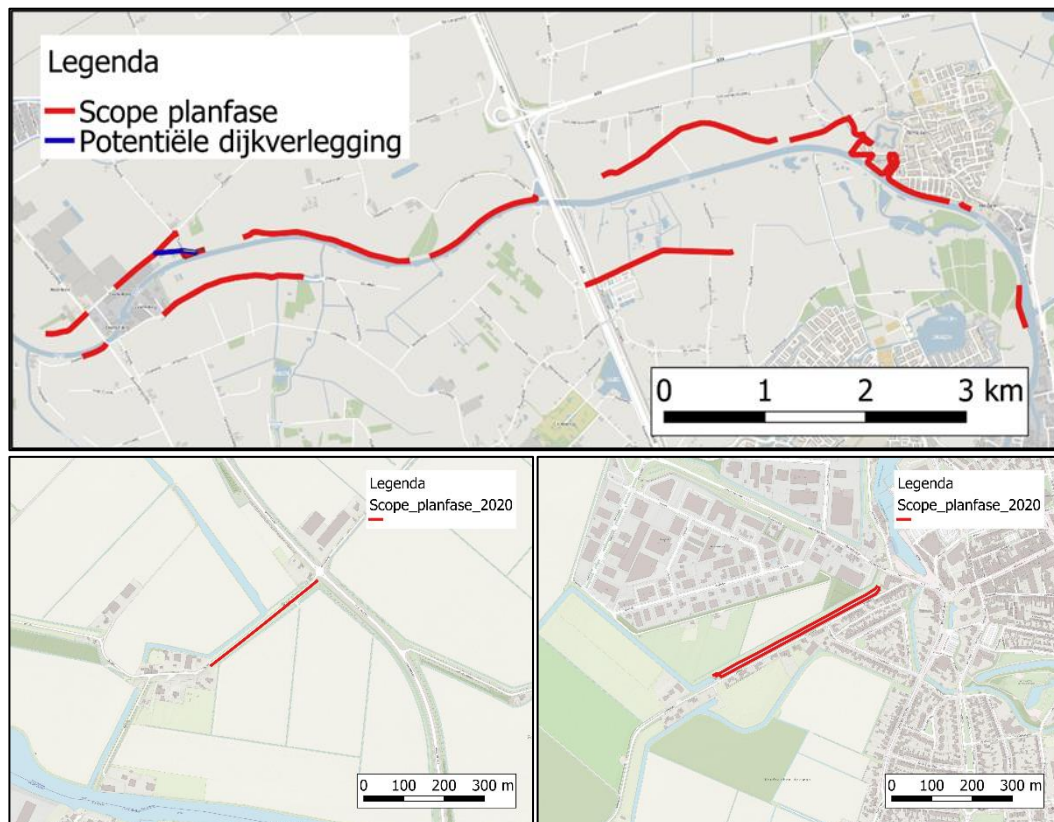
1	Inleiding	1
1.1	Doel	2
2	Opzet en methodologie	3
2.1	Opzet	3
2.2	Cultuurhistorisch en landschappelijk onderzoek	3
3	Beleidskader	5
3.1	Rijksbeleid	5
3.1.1	Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte	5
3.1.2	Erfgoedwet	5
3.2	Provinciaal beleid	6
3.3	Gemeentelijk beleid	6
4	Steenbergen	7
4.1	Inleiding	7
4.2	Beknopte historische ontwikkeling	7
4.3	Historische kwaliteiten plangebied	8
4.4	Effecten	9
4.4.1	Juridische belemmeringen en aanbevelingen voor ontwerp	10
5	Breda – Haagsche Beemden	12
5.1	Inleiding	12
5.2	Beknopte historische ontwikkeling	12
5.3	Historische kwaliteiten plangebied	15
5.4	Effecten	17
5.4.1	Juridische belemmeringen	18
5.4.2	Aanbevelingen voor ontwerp	20
6	Breda – RWZI	21
6.1	Inleiding	21
6.2	Beknopte historische ontwikkeling	21
6.3	Historische kwaliteiten plangebied	21
6.4	Effecten	22
6.4.1	Juridische belemmeringen en aanbevelingen voor ontwerp	23
7	Drimmelen	24
7.1	Inleiding	24
7.2	Beknopte historische ontwikkeling	24
7.3	Historische kwaliteiten plangebied	28
7.4	Effecten	33

7.5	Juridische belemmeringen en aanbevelingen voor ontwerp	39
8	Etten-Leur	41
8.1	Inleiding	41
8.2	Beknopte historische ontwikkeling	41
8.3	Historische kwaliteiten plangebied	42
8.4	Effecten	44
8.4.1	Juridische belemmeringen en aanbevelingen voor ontwerp	45
9	Moerdijk	47
9.1	Inleiding	47
9.2	Beknopte historische ontwikkeling	47
9.3	Historische kwaliteiten plangebied	48
9.4	Effecten	51
9.4.1	Juridische belemmeringen en aanbevelingen voor ontwerp	53
10	Moerdijk – Steiledijk	54
10.1	Inleiding	54
10.2	Beknopte historische ontwikkeling	54
10.3	Historische kwaliteiten plangebied	55
10.4	Effecten	56
10.4.1	Juridische belemmeringen en aanbevelingen voor ontwerp	56
11	Eindbeschouwing	58

1 Inleiding

Waterschap Brabantse Delta zorgt voor sterke, veilige dijken en kades, zuivert het rioolwater, regelt de water aan- en -afvoer en beschermt de natuur. Eén van de taken van het waterschap is het beheer van de dijken (waterkeringen) langs de grote en kleine rivieren (Waterschap Brabantse Delta, 2015).

In het beheergebied van waterschap Brabantse Delta liggen langs de Mark, Dintel, Vliet, Mark-Vlietkanaal, Leurse Haven, Laakse Vaart, Oude Maasje en Roode Vaart dijken met de status 'regionale waterkering'. Deze dijken beschermen het achterland tegen overstromingen en dienen te voldoen aan de veiligheidsnorm. De veiligheidsnormen voor de regionale waterkeringen staan in de Verordening water Noord-Brabant (Provincie Noord-Brabant, 2019). De waterkeringen worden periodiek getoetst aan die norm. In 2013 zijn de regionale waterkeringen van waterschap Brabantse Delta voor de eerste keer getoetst aan de actuele norm T100, wat betekent dat de keringen een waterstand bij een afvoergebeurtenis die gemiddeld eens in de 100 jaar voorkomt moeten kunnen keren. Een deel van de regionale keringen voldoet niet aan de actuele norm.

Figuur 1.1: Overzicht scope met onderin links de Steiledijk en onderin rechts het Doornedijkje te Steenberg

1.1 Doel

Om de waterveiligheid in het gebied te kunnen blijven garanderen is het waterschap gestart met het project Verbetering Regionale Keringen. Doel van dit project is het beschermen van West-Brabant tegen overstroming vanuit de regionale rivieren. Daartoe behoort ook het risico op overstroming vanuit het Mark-, Dintel- en Vlietsysteem bij de hogere waterstanden die op kunnen treden als het Volkerak-Zoommeer wordt ingezet als waterberging. Het waterschap realiseert met diverse maatregelen waterkeringen, die voor een periode van 50 jaar voldoen aan de veiligheidsnorm zoals verwoord in de actuele provinciale verordening Water van provincie Noord-Brabant. Daar waar waterkerende constructies worden toegepast geldt een levensduur van 100 jaar. Dit project en daarmee de voorliggende nota richt zich specifiek op de niet goedgekeurde regionale keringen langs het Mark-, Dintel- en Vlietsysteem. De toetsing van de regionale keringen heeft per dijkvak plaatsgevonden. Het project richt zich op de niet goedgekeurde dijkvakken van de getoetste regionale keringen.

De rapportage cultuurhistorie en landschap biedt inzicht in de in het plangebied aanwezige waarden, de effecten van de planvoornemens op deze waarden en hoe die eventuele effecten gecompenseerd of gemitigeerd kunnen worden. In een eerdere fase heeft Arcadis op vergelijkbare wijze onderzoek gedaan naar een gedeelte van de onderzoekslocaties. De in die rapportage opgenomen waarden komen overeen met de hier geleverde inzichten.

2 Opzet en methodologie

2.1 Opzet

Het conditioneringsonderzoek is opgedeeld in de vijf gemeenten waar keringen versterkt worden, te weten Steenberg, Breda, Drimmelen, Etten-Leur en Moerdijk. Per gemeente is een vaste systematiek gehanteerd, waarbij de volgende hoofdstukken de leidraad voor de beoordeling zijn:

- Inleiding
 - Locatie van de keringen binnen het deelgebied, eventueel opgeknipt in deeltracés.
- Beknopte historische ontwikkeling
 - Korte relevante geschiedkundige beschrijving van de ontwikkeling van het plangebied.
- Historische kwaliteiten plangebied
 - Beschrijving van de historische waarden in (de nabijheid van) het plangebied.
- Effecten
 - Toetsing van voorlopige ontwerpen aan cultuurhistorische waarden.
- Juridische belemmeringen en input voor ontwerp
 - Vergunningenscan en input voor landschapsplan vanuit cultuurhistorie.

2.2 Cultuurhistorisch en landschappelijk onderzoek

Het doel van het cultuurhistorisch onderzoek is driedelig:

- Inzichtelijk maken welke erfgoedwaarden aanwezig zijn op en in de nabijheid van de dijktracés;
- Beoordelen hoe deze waarden “geraakt” worden door het planvoornemen;
- Aanbevelingen doen over de wijze waarop erfgoedwaarden het best geïntegreerd kunnen worden in het planvoornemen.

Het rapport begint met een (korte) beschrijving van relevante wet en regelgeving (rijksbeleid, provinciaal beleid en gemeentelijk beleid) en een beschrijving van de onderzoekscriteria en –methodiek. Vervolgens wordt de huidige landschappelijke en cultuurhistorische waarden beschreven. Dit gebeurt kwalitatief beschrijvend op basis van vrij beschikbare informatie. Belangrijkste informatiebron hierbij is de provinciale cultuurhistorische waardenkaart (CHW).

“Cultuurhistorie” kan verschillende dingen betekenen. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed [RCE] onderscheidt drie categorieën:

1. In de bodem (op land en onder water) bewaarde sporen en resten van menselijke bewoning vanaf het eerste begin van de menselijke bewoning;
2. Historische gebouwen, erven, tuinen, parken en stedenbouwkundige structuren;
3. Landschappelijke elementen, gebieden en ruimtelijke patronen waarin de historische wisselwerking tussen mens en maatschappij enerzijds en de fysieke omgeving anderzijds tot uitdrukking komt: het historische landschap

Deze opsomming is nadrukkelijk geen lijst van elkaar uitsluitende uitingen van cultuurhistorie. In cultuurhistorisch onderzoek is het belangrijk om deze cultuurhistorische verschijnselen zoveel mogelijk in samenhang te zien: een integrale benadering is gepast. De waarde van het cultuurlandschap wordt echter tekortgedaan als het slechts aan bovenstaande objectieve omschrijvingen getoetst wordt. Ook het perspectief van eigenaren, gebruikers, belanghebbenden en -stellenden is van belang. Dit betekent dat waarden als de gebruikswaarde, marktwaaarde, belevingswaarde of levensbeschouwelijke waarde van belang is.

De focus van studie ligt niettemin op de twee genoemde categorieën van cultuurhistorie. Archeologische waarden worden, door het hiervoor bestaande separate kwaliteitseisen in een afzonderlijke rapportage beschouwd. Er is echter wel sprake van onderlinge samenhang. Vaak vult de “bovengrondse cultuurhistorie” de informatie uit het bodemarchief aan (en andersom).

Landschappen als erfgoed

Een organisch gegroeid landschap is een landschap dat in de loop der tijd gevormd is door een combinatie van natuurlijke mogelijkheden en menselijke activiteiten en een landschap dat per definitie veranderlijk is. In een continue landschap veranderen op regelmatige basis tal van zaken. Discussies over behoud van cultuurhistorie in continue landschappen worden dikwijls overschaduwd door andere belangen: “discussies gaan minder over behoud dan over het begeleiden van verandering of, zoals de steeds populairdere Engelse term luidt: ‘management of change.’”.

Het “begeleiden van verandering” van historische landschappen kan concreet wijzen op een drietal mogelijkheden:

- De waarde van historisch landschappelijke patronen versterken (of in ere herstellen);
- Historische beheersvormen in ere herstellen;
- Het gebruik van elementen om te verwijzen naar historisch relevante momenten.

Op basis van voorliggende cultuurhistorische analyse is een poging gedaan om aanbevelingen voor het ontwerp mee te geven vanuit erfgoedperspectief.

3 Beleidskader

Waar eerder nationaal landschapsbeleid bestond (Nationale Landschappen) is dit nu op provinciaal niveau verankerd in structuurvisies of omgevingsvisies. Uitzondering zijn de Unesco werelderfgoed gebieden zoals de Stelling van Amsterdam of de Beemster. Deze zijn beschermd via de Barro. Daarnaast neemt wetgeving als Natura 2000 en de NNN de wettelijke bescherming voor grote delen van de voormalige Nationale Landschappen over.

Voor cultuurhistorie is bescherming van historisch (steden)bouwkundige waarden (bouwkundige monumenten) en stads- en dorpsgezichten geregeld in de Erfgoedwet. Historisch geografische waarden worden niet beschermd middels wetten of verdragen. Wel zijn deze waarden veelal opgenomen in provinciale cultuurhistorische waardenkaarten.

3.1 Rijksbeleid

In de Wet ruimtelijke ordening (Wro) is vastgelegd dat ruimtelijke ordening een afweging is van verschillende belangen. Een van de belangen is het cultureel erfgoed. In het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) is daarom de verplichting opgenomen om in de ruimtelijke ordening 'rekening te houden met aanwezige cultuurhistorische waarden en in de grond aanwezige of te verwachten monumenten'.

3.1.1 Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte

In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte laat het Rijk de verantwoordelijkheid voor de afstemming tussen verstedelijking en groene ruimte op regionale schaal over aan provincies. Daarmee wordt bijvoorbeeld het aantal regimes in het landschap- en natuurdomein fors ingeperkt. Daarnaast worden (boven)lokale afstemming en uitvoering van verstedelijking overgelaten aan (samenwerkende) gemeenten binnen provinciale kaders. Afspraken over percentages voor binnenstedelijk bouwen, rijksbufferzones en doelstellingen voor herstructurering laat het Rijk los.

In de Structuurvisie zijn 13 nationale belangen benoemd; hiervoor is het Rijk verantwoordelijk en wil het resultaten boeken. Nationaal Belang 10 is ruimte voor behoud en versterking van (inter)nationale unieke cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten.

3.1.2 Erfgoedwet

De wet- en regelgeving op rijksniveau rondom cultureel erfgoed is vastgelegd in de Erfgoedwet. Het is het belangrijkste sectorale instrument voor de bescherming van cultureel erfgoed. In de Erfgoedwet is geregeld hoe monumenten aangewezen kunnen worden als beschermd monument. De wet heeft betrekking op gebouwen en objecten, stads- en dorpsgezichten, archeologische waarden en op het uitvoeren van archeologisch onderzoek.

Monumenten moeten van belang zijn door hun schoonheid, de wetenschappelijke en/of hun cultuurhistorische betekenis. Een monument kan worden aangewezen als rijksmonument wanneer het aan bovenstaande voldoet en als het een nationale, unieke waarde heeft. Ook geeft de Erfgoedwet voorschriften voor het wijzigen, verstoren, afbreken of verplaatsen van een beschermd monument. Die voorschriften houden in dat er niets aan het monument mag worden

veranderd zonder voorafgaande vergunning. Deze vergunning moet voorafgaand aan de ingreep bij bevoegd gezag (in dezelfde procedure als het Projectplan Waterweg) aangevraagd worden.

3.2 Provinciaal beleid

In de Interim omgevingsverordening Noord-Brabant (2020), zijn regels opgenomen waarvan de provincie het belangrijk vindt dat die door iedere gemeente worden toegepast bij ruimtelijke besluiten. De provincie ziet het Brabantse erfgoed als belangrijk onderdeel van haar identiteit en wil het een plaats geven in de verdere ontwikkeling van Brabant.

De provincie heeft verschillende cultuurhistorische waarden geïnventariseerd en vastgelegd in de cultuurhistorische waardenkaart (CHW). De informatie hierin is grondslag voor bescherming van cultuurhistorische waarden. De provincie maakt daarbij onderscheid in vijf categorieën:

- Regio's
- Cultuurhistorische landschappen
- Cultuurhistorisch waardevolle gebieden
- Complexen van cultuurhistorisch belang
- Overige cultuurhistorische informatie

De Interim Omgevingsverordening van de Provincie Noord-Brabant voorziet in een beschermingsregime voor cultuurhistorische vlakken en complexen van cultuurhistorisch belang. Binnen die gebieden dient het bestemmingsplan te voorzien in een beschermende regeling zoals een vergunningenstelsel of verbodsbepalingen.

De overige categorieën (regio's, landschappen en overige cultuurhistorische informatie) zijn van belang voor nader begrip van het functioneren van een gebied en leveren idealiter inspiratie voor de ontwikkeling van het landschap. Aan deze waarden is geen beschermingsregime gekoppeld.

3.3 Gemeentelijk beleid

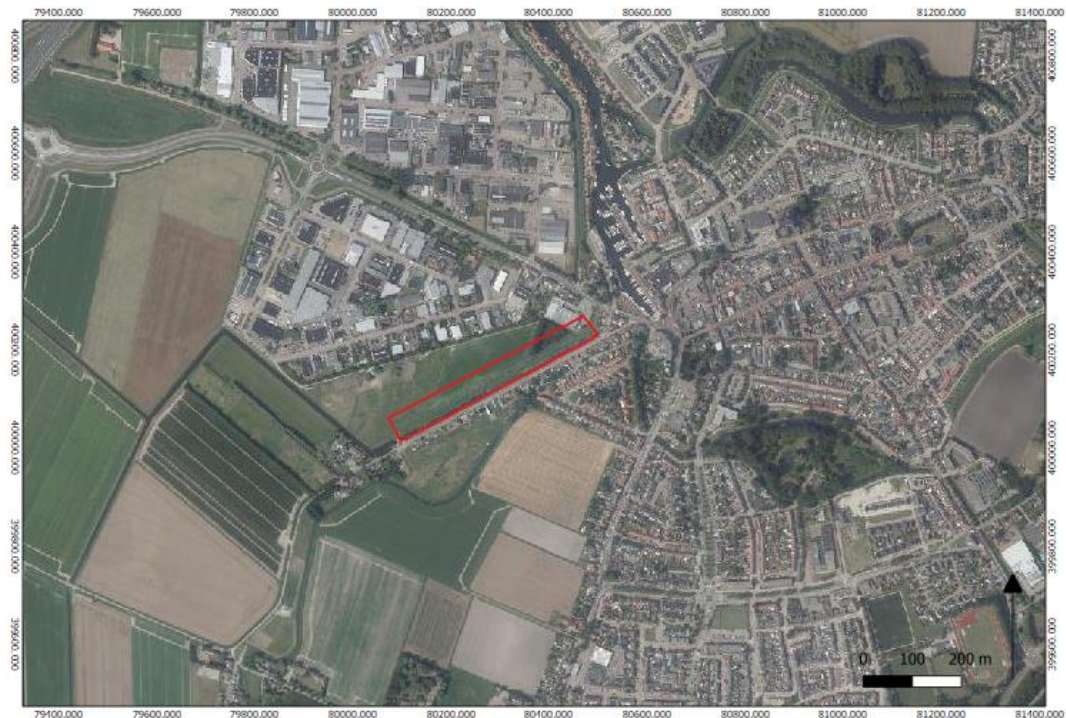
Gemeenten zijn bevoegd monumenten en waardevolle stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. De juridische bases daarvoor zijn de lokale erfgoedverordeningen. Het beschermingsregime is gelijkaardig aan het Rijksregime. Ontwikkelingen die niet in het monumentenbelang zijn, zijn zonder omgevingsvergunning verboden.

Verder bestaat voor de gemeente de mogelijkheid om historisch landschappelijke waarden te verankeren in het bestemmingsplan. Dat is mogelijk daar waar de provincie dat middels haar verordening eist, of daar waar de gemeente dat zelf van belang acht. Meestal is deze bescherming middels een dubbelbestemming verankerd in het bestemmingsplan.

4 Steenbergen

4.1 Inleiding

In Steenbergen wordt één locatie onderzocht voor versterking. Dit is de dijk aan de noordzijde van de Westlandse Watergang, die parallel loopt aan de weg Doornedijkje te Steenbergen. Het gebied heeft een afmeting van circa 50 x 450 meter (zie afbeelding 3.1).

Figuur 4.1: uitsnede van een recente luchtfoto met in rood het plangebied (bron: Google Maps).

Toekomstige ingrepen zullen bestaan uit ontgraving en ophoging ten behoeve van de versterking van het bestaande dijklichaam. Hierbij zal de dijkvoet verlegd moeten worden, nieuwe sloten gegraven moeten worden en andere kleinschalige graafwerkzaamheden.

4.2 Beknopte historische ontwikkeling

Steenbergen is vermoedelijk ontstaan in de 13^e eeuw en was in die tijd een dorp dat omgeven was door platteland en dat zich gedurende de 14^e eeuw ontwikkelde als stad. Het grondgebied van Steenbergen strekte zich uit vanaf Wouw en Halsteren naar het noorden met als kern Oudland. Gedurende de late middeleeuwen en nieuwe tijd vergrootte dit gebied door vele inpolderingen. Op de kadastrale minuut uit 1811-1832 is te zien dat het plangebied binnen de polder “Den Aanwas” lag. De weg Doorne Dijkje was reeds in 1744 aanwezig. Voor het Doorne Dijkje lag de Westlandse Watergang, met in het noorden de polder “Den Aanwas”. De topografische kaart van 1870 maakt duidelijk dat in het oostelijke deel van plangebied bebouwing ontstond. Op basis van het kaartmateriaal is niet duidelijk vast te stellen wanneer het

dijklichaam ten noorden van de Westlandse Watergang is aangelegd. Een duidelijk dijklichaam is in ieder geval te zien op de topografische kaart uit 1970.

4.3 Historische kwaliteiten plangebied

Historische geografie

Het plangebied is gelegen op de overgang van zeekleipolders en uitlopers van de zandgronden. Steenberg is op zo'n uitloper gelegen. Het historische gebruik van het gebied hangt nauw samen met deze landschappelijke situatie. De geschiedenis van het gebied is er een van een voortdurende strijd tegen het water.

De zeekleipolders zijn door hun goede waterhuishouding en vruchtbare grond geschikt voor akkerbouw. Ondanks dat het gebied in de moderne tijd sterk geïndustrialiseerd is geraakt, is ter plaatse van het plangebied en voornamelijk ten westen van het plangebied nog sprake van openheid die kenmerkend is voor de zeekleipolders. De vormgeving en inrichting van het landelijk gebied heeft op hoofdlijnen weinig veranderingen ondergaan. Wel heeft de ruilverkaveling van Westland in de periode 1955-1967 tot een schaalvergroting van de percelen geleid en heeft de oprukkende bebouwing van Steenberg geleid tot een gebied waar de bebouwing prominent aanwezig is.

Figuur 4.2: Zicht vanuit Doornedijkje op te versterken dijklichaam

Historisch (steden)bouwkundige waarden

Er zijn in (de nabijheid van) het plangebied geen rijks of gemeentelijk beschermde monumenten of beschermde stads- en dorpsgezichten gelegen. Er is ook geen historische waardevolle bebouwing gelegen. Wel heeft het Doornedijkje, als lijnvormige structuur die al sinds de 18^e eeuw tamelijk onveranderd in het landschap aanwezig is, een hoge cultuurhistorische waarde. Ook de gebruikswaarde van de weg, waar al sinds ten minste 1930 “vele huisgezinnen die een talrijk kroost hebben” (Bron: Dagblad van Noord-Brabant, 21-08-1930) wonen, is relatief ongewijzigd. De waarde van het Doornedijkje wordt bevestigd door de aanwijzing op de Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Brabant.

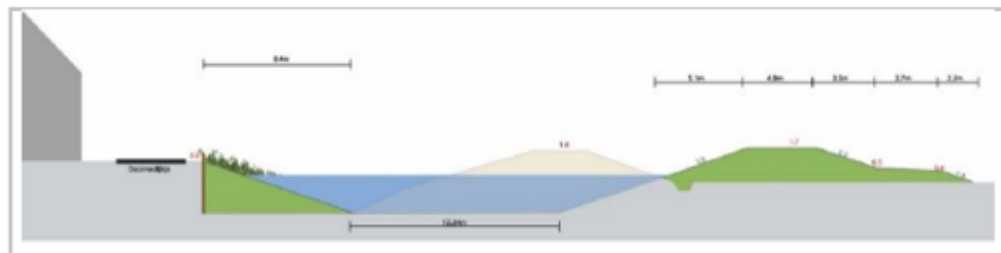
Figuur 4.3: Lijnvormige Doornedijkje met hoge historische waarde. Bron: Cultuurhistorische Waardenkaart Provincie Noord-Brabant. Geraadpleegd september 2020.

Figuur 4.4: Fragment uit de kaart van Le Fèvre en Du Tour (1744), waarop het verloop van het Doornedijkje al herkenbaar in het landschap aanwezig is. Plangebied indicatief in rood aangegeven

4.4 Effecten

De dijk aan de Westlandse Watergang wordt verplaatst. Dit betekent dat het geelgekleurde dijklichaam in onderstaande figuur verwijderd wordt, de Westlandse Watergang verbreed wordt en een nieuwe dijk ten noorden van de huidige dijk aangebracht wordt.

Figuur 4.5: dwarsdoorsnede dijkversterking Westlandse Watergang, in december 2019 vastgestelde VKA

In de huidige situatie is reeds een dijklichaam met vergelijkbare hoogte aanwezig. De landbouwgronden ten noorden van het huidige dijklichaam zijn weliswaar een voorbeeld van kleipolderontginningen, maar hebben geen bijzondere cultuurhistorische waarde en zijn bovendien geen lichtend voorbeeld van een dergelijk landschap. De daarbij horende openheid en percelering zijn matig bewaard gebleven.

Het voornemen heeft geen effecten op het Doornedijkje, dat een hoge cultuurhistorische waarde heeft. De dijkversterking houdt de historische herkenbaarheid van het oorspronkelijk beloop van deze weg (namelijk recht) intact.

4.4.1 Juridische belemmeringen en aanbevelingen voor ontwerp

Er zijn vanuit de aspecten historische geografie geen juridische belemmeringen die het voornemen op voorhand in de weg staan. Het huidige landschap biedt vanuit de historie weinig aanknopingspunten voor ontwerp. Immers, hoewel de nieuwe dijk fysiek gezien geen weergave is van de historische essentie van het gebied (akkerbouw op polderlandschappen), is de strijd met het water en daarbij horende representaties (waaronder dijken) uiteraard wel nadrukkelijk onderdeel van de waterhuishoudkundige geschiedenis van het gebied. De verbetering van de dijk op deze locatie vormt daardoor geen bezwaar voor de historische herkenbaarheid van het gebied.

Landschappelijk ontwerpvoorstel

In het VKA is sprake van het verleggen van de dijk, parallel aan het huidige tracé. Ter hoogte van het bosje en de bouwmarkt vraagt dit om maatwerk vanwege de beperkte ruimte. Het bosje heeft een lage waarde voor landschap en cultuurhistorie. Er is geen aantoonbare relatie met historische (kavel)structuren in het landschap, het Doornedijkje of de voormalige loop van de Ligne ten zuiden van het Doornedijkje. Ook is maatwerk vereist ter hoogte van de aansluiting van het nieuwe tracé op het bestaande gemaal. Het VKA heeft geen effecten op de loop en hoogte van de Doornedijkje zelf.

Vanuit landschap wordt de onderstaande belijning voor het dijktracé ten noorden van de Westlandse Wetering voorgesteld. Uiteraard dient e.e.a. technisch nog doorgerekend en - getekend te worden.

Figuur 4.6: voorstel belijning dijktracé

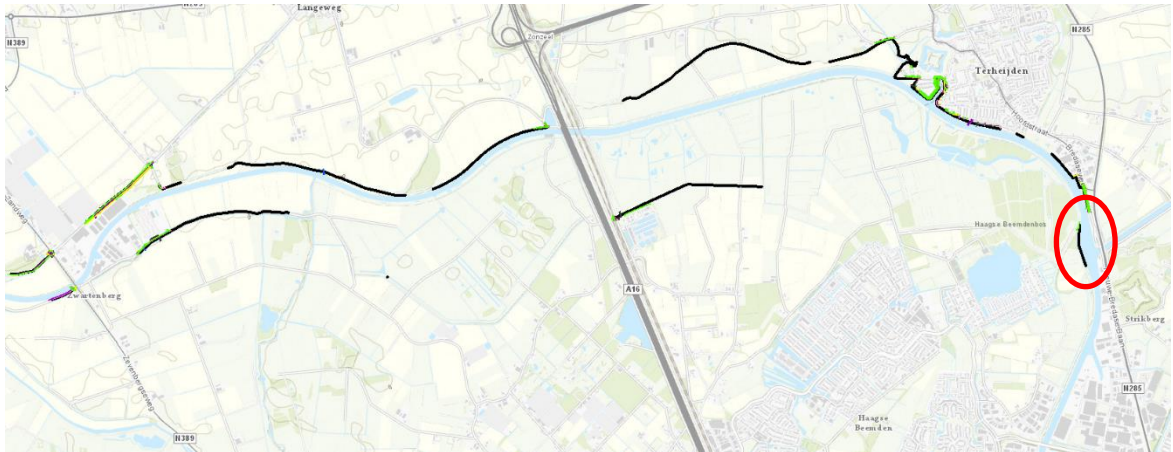
Dit ontwerpvoorstel heeft de volgende karakteristieken

1. Een haakse aansluiting op het gemaal met het grondlichaam van de nieuwe dijk. Daarna knikt de dijk onder een hoek van ongeveer 45 graden en volgt de perceelsgrens.
2. Ter hoogte van de bomenrij heeft de dijk dezelfde hoek als bij het gemaal. Zo sluit de dijkloop en de bomenrij mooi op elkaar aan.
3. Vanwege beperkte ruimte bos en bouwmarkt eventueel toe te passen damwanden aan binnenzijde van nieuwe dijk.
4. Aan de kopse kant van de Westlandse Wetering lijkt voldoende ruimte aanwezig om met een grondlichaam aan te sluiten op de keermuur langs de Doornedijkje. De kruin moet breed genoeg zijn om ook als onderhoudspad dienst te doen.

5 Breda – Haagsche Beemden

5.1 Inleiding

In de gemeente Breda worden twee locaties onderzocht voor versterking. De eerste is gelegen in de Haagsche Beemden. In onderstaande figuur is de locatie in rood omcirkeld.

Figuur 5.1: locatie dijkversterking gemeente Breda

5.2 Beknopte historische ontwikkeling

Het plangebied is gelegen in het Kempisch dekzandgebied. Voor een groot gedeelte is de ontwikkeling van het plangebied bepaald door de nabijheid van de stad Breda. Breda ontstond op een strategische plek waar de Weerij en de Mark bijeenkomen. De Mark was toen een belangrijke scheepvaartverbinding. De Mark had een open verbinding met de zee en de invloed van eb en vloed was tot in Breda merkbaar. Al in de middeleeuwen werden dijken langs de Mark gelegd. In die tijd heeft ook de ontginning en de inrichting ten behoeve van landbouw plaatsgevonden. Op de hogere delen werden akkercomplexen en individuele kamptontginningen aangelegd. Direct langs de Mark (het plangebied) werden de broekbossen gekapt en omgezet in weide- en hooilandschap. Het beeld in 1744 (opgetekend door Le Fèvre en Du Tour, figuur 4.2) toont de historische essentie van het gebied als onderdeel van de Zuiderwaterlinie en de strijd met het water. De Mark kende ter plaatse van het plangebied nog een meander die later is komen te vervallen. De nu nog aanwezige secundaire kering slingerde met de sterk meanderende Mark mee en heeft dus een geschiedenis die terugloopt tot minstens 1744.

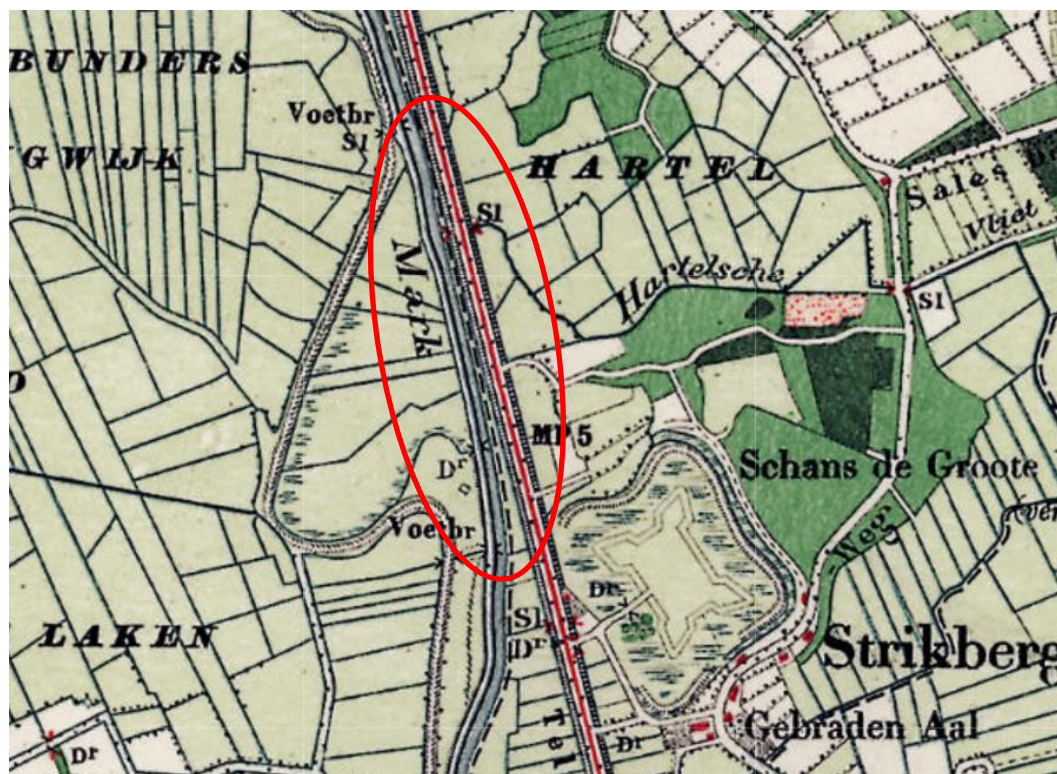

Figuur 5.2: Uitsnede uit kaart Le Fèvre en Du Tour, 1744. In rood indicatief het plangebied.

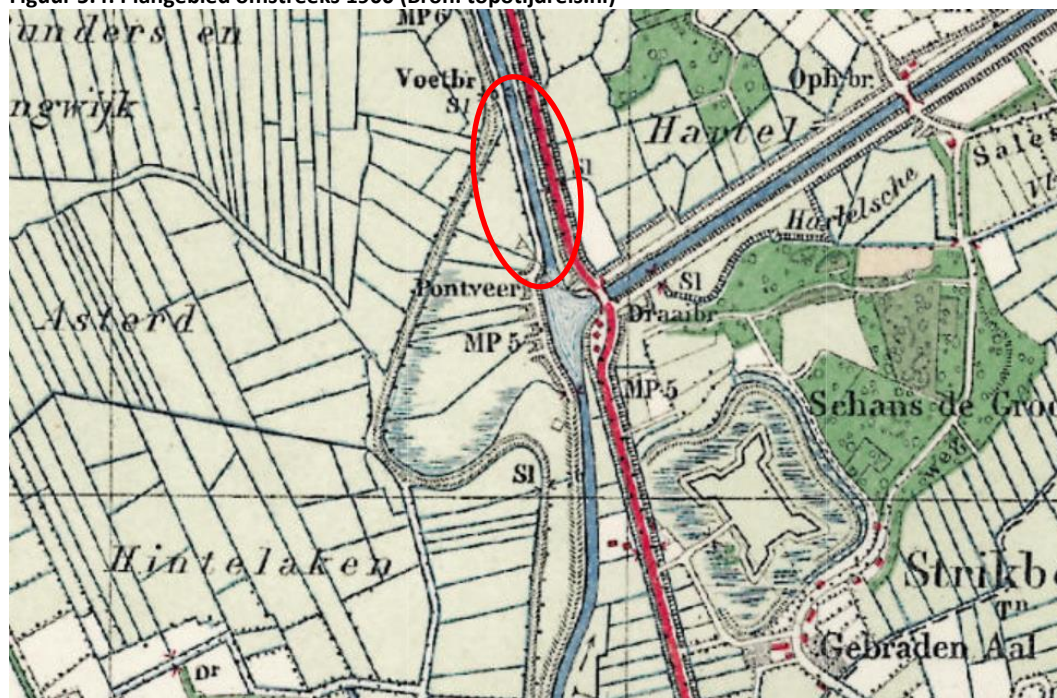
Rond 1850 is de bocht tegenover de Spinolaschans afgesneden, waardoor de Mark zelf min of meer recht liep, terwijl de dijk naar het nog oudere slingerende karakter van de Mark verwees. Van groot belang voor het plangebied is de aanleg van het Markkanaal (of Wilhelminakanaal) geweest. Uit het bericht hiernaast blijkt dat de Mark ten behoeve van de aanleg van dit kanaal tot even boven de Spinolaschans gekanaliseerd zou worden. Het gebied was vroeger geheel in gebruik als grasland. In de buurt van het plangebied bevinden zich enkele houtsingels en bomenrijen.

Figuur 5.3: archiefbeeld tot voornemen kanalisatie Mark. Venloosch weekblad, 19-07-1890

Figuur 5.4: Plangebied omstreeks 1900 (Bron: topotijdreis.nl)

Figuur 5.5: plangebied omstreeks 1910 (Bron: topotijdreis.nl).

Zuiderwaterlinie

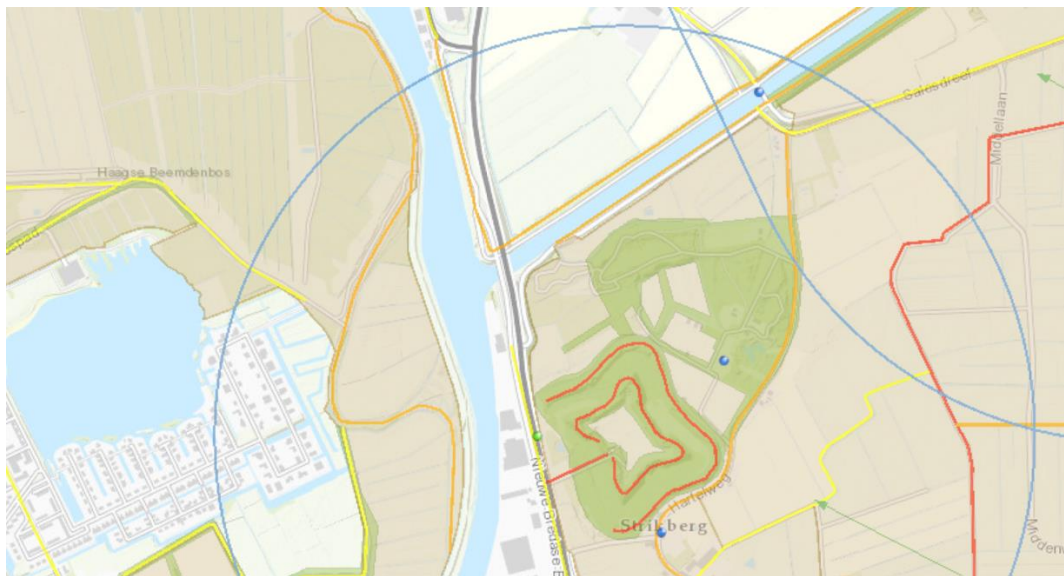
Het plangebied is gelegen nabij de Spinolaschans die in 1590 is aangelegd, in 1624 herbouwd. De schans is een samenstel van vier bastions. Ambrogio de Spinola, Italiaans veldheer in dienst van Spanje, gaf de aanzet tot het militaire landschap bij Terheijden. Bij dit dorp lag al in de middeleeuwen een versterking bij de belangrijke handelsweg en vaarroute van Breda naar het noorden. De grens tussen Holland en Brabant lag iets ten noorden van Terheijden. In de Tachtigjarige Oorlog werd Breda enkele keren belegerd en ging in andere handen over. In 1624 en 1625 belegerden de troepen van De Spinola de stad, waarbij de veldheer een circumvallatielinie rond de stad liet aanleggen. Deze bestond uit liniedijken, grachten en schansen bij de wegen van en naar de stad. In Terheijden was in 1590 al de Kleine Schans opgeworpen, die werd opgenomen in de linie. Tussen Terheijden en Breda verrees in 1624 de Grote of Spinolaschans. Toen Breda zich had overgegeven in 1625 werden de schansen door de Spaanse troepen geslecht, maar 12 jaar later zijn ze opnieuw opgeworpen door Frederik Hendrik om de stad te veroveren. Op 7 oktober 1637 gaven de Spaanse troepen zich over. De verovering van Breda was het laatste grote wapenfeit in de Tachtigjarige Oorlog.

5.3 Historische kwaliteiten plangebied

De historische essentie van het gebied is gaaf in het gebied bewaard gebleven. De historische essentie is tweeledig:

- Als onderdeel van de Haagsche Beemden;
- Als onderdeel van de Zuiderwaterlinie, waarbij specifiek van belang zijn:

Deze waarden worden bevestigd door de status als 'cultuurhistorisch waardevol gebied' in de cultuurhistorische waardenkaart van de Provincie Noord-Brabant. Deze waarden zijn hieronder toegelicht.

Figuur 5.6: Uitsnede uit de cultuurhistorische waardenkaart. Bruin: juridisch beschermd cultuurhistorisch waardevol gebied. Gele, oranje en rode lijnen: redelijk, hoog en zeer hoog gewaardeerde landschapselementen (niet juridisch beschermd).

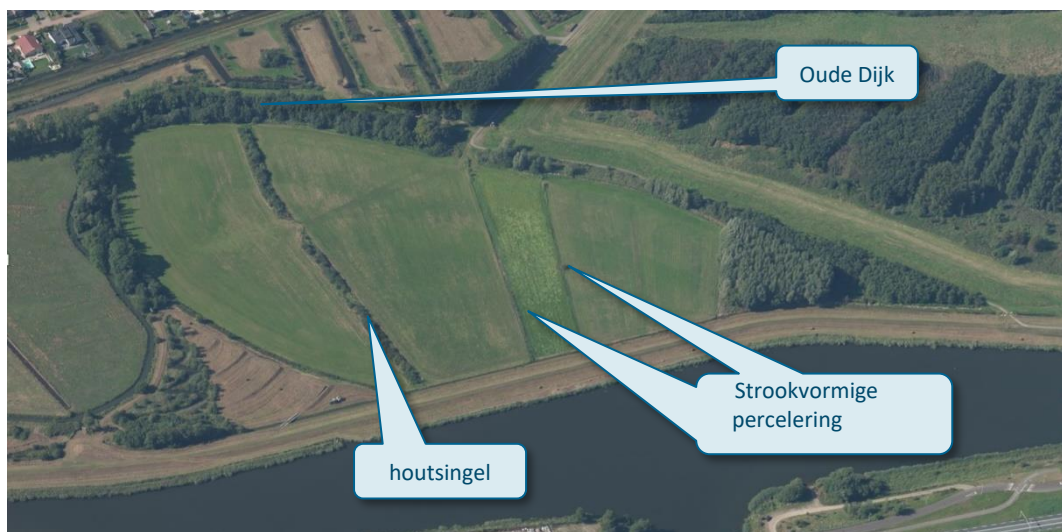
Historische geografie

De historisch geografische waarde van het gebied komt naar voren door het gaaf bewaard gebleven restanten van de Middeleeuwse Mark en de daarmee samenhangende ontginningen.

Van specifieke waarde zijn:

- De relatie met de Mark;
- De oude dijk van de Mark met Middeleeuwse oorsprong, welke de oude loop van de Mark benadrukt;
- De strookvormige percelering;
- De houtsingels en bomenrijen.

Op volgende luchtfoto zijn de waardevolle onderdelen gelabeld.

Figuur 5.7: Historisch geografische waarden (bron luchtfoto: Streetsmart, 2020).

Militaire erfgoedwaarden

Het plangebied is onderdeel van de Zuiderwaterlinie. Specifiek van waarde zijn:

- De ligging in het schootsveld;
- De ligging in het inundatiegebied;
- De aanwezige aarden verdedigingswerken uit de 17^e eeuw.

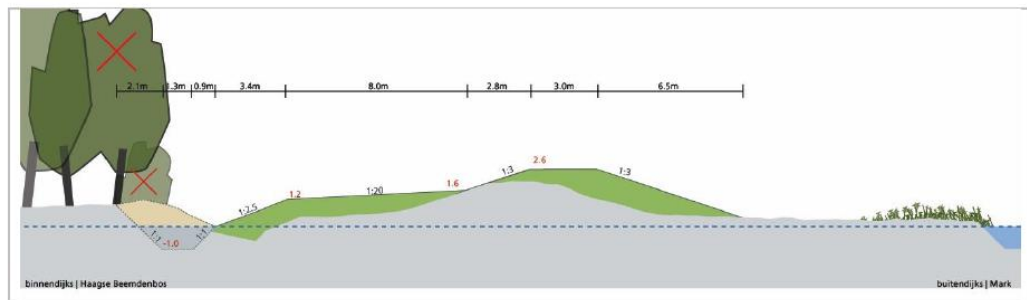
De Mark en de gebieden direct daaromheen waren onderdeel van het inundatiegebied. Schootsvelden betreffen terreinen rond een (voormalig) fort, vesting, of delen daarvan, die effectief met wapens kunnen worden bestreken en derhalve moeten worden vrijgehouden van (permanente) bebouwing, voor zover deze gebieden nog in zeer hoge mate vrij zijn van (permanente) bebouwing. In het schootsveld van de Spinolaschans zijn weliswaar meerdere vormen van bebouwing aanwezig, waaronder de relatief jonge woonwijk Asterd en het industrieterrein aan de Mark, toch verdient openheid hier aanbeveling.

Figuur 5.8: schootsveld behorende bij de Spinolaschans

5.4 Effecten

Het voorkeursalternatief behelst een buitenwaartse/vierkante versterking met stabiliteitsscherm van circa 8 meter aan de binnenkant. Dit komt grofweg neer op het verhogen van de kruin, het verbreden van het binnentalud, het verwijderen van bomen en het verleggen van de aanwezige sloot.

Figuur 5.9: Dwarsdoorsnede

Het VKA kent zeer beperkte effecten op zowel de historisch geografische waarden als de waarden die samenhangen met de Zuiderwaterlinie. De effecten zijn per waarde beoordeeld.

De relatie met de Mark	De relatie met de Mark wijzigt niet. Het oude systeem van dijken blijft intact. De wijzigingen vinden plaats aan een dijklichaam dat op zichzelf geen cultuurhistorische waarden vertegenwoordigt.
De oude dijk van de Mark	De oude dijk van de Mark (zie figuur 4.6) blijft in de huidige staat behouden.
De strookvormige percelering	De gaaf aanwezige strookvormige percelering blijft behouden. Door verhoging en verbreding van de dijk boet deze wel enigszins aan herkenbaarheid in.
De houtsingels en bomenrijen	Er is weliswaar sprake van het kappen van bomen, maar de effecten hiervan op de cultuurhistorische waarde van het boomgroepje is beperkt. Het gaat niet zozeer om fysiek behoud van zoveel mogelijk bomen, het gaat om behoud van de herkenbaarheid van de boomgroep als boomgroep. Die herkenbaarheid gaat niet verloren door de kap van enkele bomen alhier.

5.4.1 Juridische belemmeringen

Het gebied ligt op de grens van het cultuurhistorisch waardevol gebied “Lange Bunders en Slangwijk” (zie figuur 5.10). Hiernaast heeft het hele gebied een dubbelbestemming ‘cultuurhistorie’ in het bestemmingsplan “Buitengebied Noord” van de gemeente Breda. De dubbelbestemming in het bestemmingsplan is logisch, immers de Interim Omgevingsverordening verplicht de gemeente tot het opnemen van regels die de bescherming van de cultuurhistorische waarden borgen. De Interim Omgevingsverordening stelt, buiten de opname in het bestemmingsplan, geen nadere regels.

Figuur 5.10: het plangebied, met in bruin gekleurd de in de verordening benoemde cultuurhistorische vlakken (bron: cultuurhistorische waardenkaart Provincie Noord-Brabant).

Het is verboden zonder of in afwijking van een omgevingsvergunning van burgemeester en wethouders binnen het cultuurhistorisch waardevol gebied de navolgende werken en/of werkzaamheden uit te voeren of te doen uitvoeren:

1. Het verlagen, vergraven of egaliseren van de bodem, waaronder ook begrepen de aanleg van leidingen.
2. Het ophogen van de bodem
3. Het aanleggen en/of verharden van bedrijfswegen, onderhoudspaden, paden voor dagrecreatief medegebruik, dan wel het aanbrengen van andere oppervlakteverhardingen voor zover gelegen buiten de aanduiding 'bouwvlak'.
4. Het aanbrengen van tijdelijk teeltondersteunend voorzieningen.
5. Het vellen of rooien van houtgewas als bos, houtsingels, boomgroepen struwelen alsmede het verwijderen van landschapselementen als poelen, moerasjes en ruigten.
6. Het beplanten van gronden met houtgewas (bos heesters) alsmede het aanleggen en/of aanplanten van landschapselementen.
7. Het permanent omzetten van grasland in bouwland.
8. Het aanbrengen van kades of het wijzigen daarvan

Activiteiten 2, 5, 6 en 8 zijn de orde. Dat maakt dat het voornemen op basis van het cultuurhistorisch beschermingsregime uit het bestemmingsplan omgevingsvergunningplichtig is. Een omgevingsvergunning is slechts toelaatbaar, indien door die werken en/of werkzaamheden de cultuurhistorische waarden op deze gronden niet in onevenredige mate worden aangetast, dan wel de mogelijkheden voor het behoud, de versterking en/of het herstel van die waarden niet in onevenredige mate worden verkleind en indien een afweging van de in het geding zijnde

belangen tot uitkomst heeft, dat een omgevingsvergunning in redelijkheid niet kan worden geweigerd.

5.4.2 Aanbevelingen voor ontwerp

Het voorkeursalternatief heeft beperkte effecten op de cultuurhistorische waarden. Het kan die juist versterken. De herkenbaarheid van de Spinolaschans (oostelijk van het dijktracé) als onderdeel van de Zuiderwaterlinie is nu matig. Dat heeft mede te maken met de beperkte openheid van het schootveld die onlosmakelijk bij een dergelijke Schans hoort.

Door dijkversterking zal bestaande beplanting langs het huidige tracé verloren gaan. Door er voor te kiezen om deze na oplevering niet terug te planten, wordt de openheid van het gebied en het voormalige schootveld vergroot. Echter, door de gewenste verhoging van de dijk zal de zichtrelatie vanaf de schans met het ommeland niet toenemen. Dit kan wellicht verholpen worden door op de schans een verhoging of uitkijktoren te realiseren.

Vanuit cultuurhistorisch en landschappelijk oogpunt verdient het de aanbeveling om de gerooide beplanting (A) terug te brengen in het plangebied. Zoals te zien is op onderstaande figuur kan dat door de herkenbaarheid van de oude waterstaatkundige werken zoals de oude, kronkelige Markdijk verder te versterken (B) of de karakteristieke percelering in het gebied te accentueren door de aanplant van bijvoorbeeld aaneengesloten meidoornstruiken (C). Deze soort werd vroeger toegepast als 'prikkelraad' en veekering. Zoek hierbij ook naar aansluiting op bestaande recreatieve (wandel)routes in het gebied.

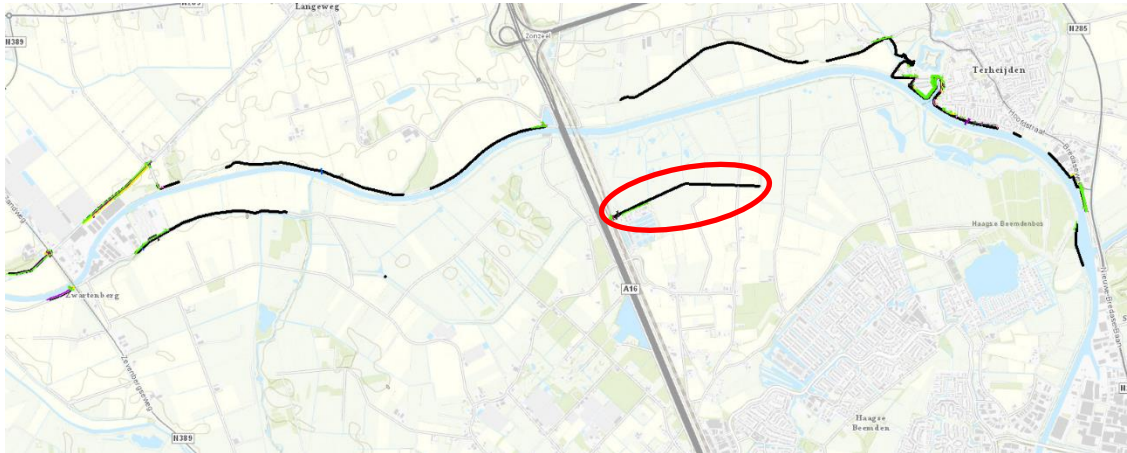

Figuur 5.11: overzicht mogelijke landschappelijke maatregelen

6 Breda – RWZI

6.1 Inleiding

De tweede locatie in de gemeente Breda is gelegen nabij de rioolwaterzuiveringsinstallatie. Deze locatie is in onderstaande figuur met rood omcirkeld.

Figuur 6.1: Locatie Breda - RWZI

6.2 Beknopte historische ontwikkeling

Het plangebied was onderdeel van de Beemden langs de Mark. Het gebied is van oudsher in gebruik geweest als gras-/hooiland. Om het gebied geschikt te maken voor de landbouw was een grote hoeveelheid kavelsloten nodig. Vanaf 1700 werd grootschaliger turf gewonnen. Leur was destijds een belangrijke handelslocatie. Verspreid over het gebied lagen kleinere en grote veenputtencomplexen. Het destijds aanwezige veen is vergraven en afgevoerd. Landschap is voorts ingericht met akkers, beemden en heiden. Het plangebied ligt aan Weimeren, een gebied dat vanaf het eind van de 19^e eeuw (na verruiming en aanleg boezemkaden) als boezemgebied is gebruikt. Dit betekent dat bij hoogwater hier water geborgen werd (en wordt). Rond 1980 zijn delen ten zuiden van dit gebied heringericht door ruilverkaveling, waardoor veel kleinschalige langgerekte kavels zijn verdwenen. Deze typerende verkaveling is direct ten noorden van het plangebied relatief ongewijzigd gebleven en goed herkenbaar.

6.3 Historische kwaliteiten plangebied

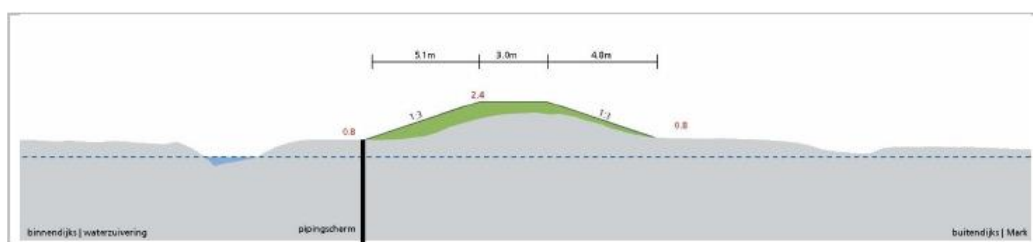
Weimeren en Rooskensdonk zijn voormalige uiterwaarden van de Mark en bestaan uit natte graslanden en broekbosjes. De percelering is goed bewaard gebleven.

Figuur 6.2: het plangebied (in rood) in relatie tot het cultuurhistorisch waardevol gebied Weimeren en Rooskensdonk (ten noorden van rode lijn). Ten zuiden van het plangebied de rioolwaterzuiveringsinstallatie en ten oosten daarvan akkerlanden die door ruilverkaveling omstreeks 1980 genormaliseerd zijn.

6.4 Effecten

Het planvoornemen behelst het versterken van de huidige kering met aanvullend een pipingscherm van 6,5 meter, zie dwarsdoorsnede.

Figuur 6.3: Dwarsdoorsnede planvoornemen

Het ontwerp schaadt de cultuurhistorische waarden behorende bij het boezemgebied Weimeren en Rooskensdonk niet. Sterker nog, een hogere dijk kan bijdragen aan het beter herkenbaar zijn van het boezemgebied als landschappelijke eenheid.

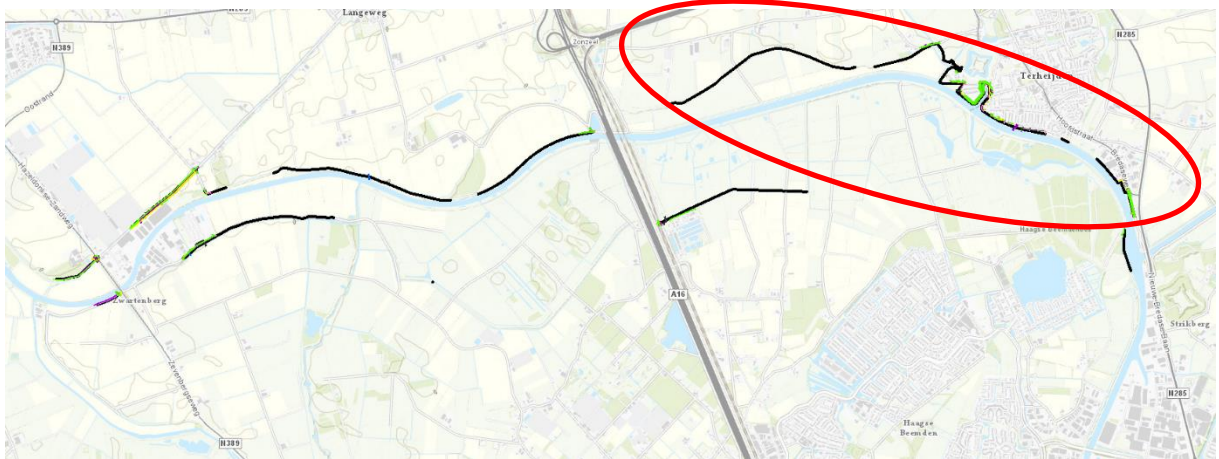
6.4.1 Juridische belemmeringen en aanbevelingen voor ontwerp

Er zijn vanuit de aspecten historische geografie en historische (steden)bouwkunde geen juridische belemmeringen die het voornemen op voorhand in de weg staan. Voor wat betreft het landschappelijk ontwerp zijn vanuit erfgoedwaarden geen aanbevelingen benodigd. Vanuit het erfgoedbelang geredeneerd zou het wenselijk zijn de dijk voor recreatief medegebruik geschikt te maken, waarmee de beleefbaarheid van het landschap vergroot kan worden. Het erfgoedbelang is gebaat bij het vergroten van deze leefbaarheid.

7 Drimmelen

7.1 Inleiding

In de gemeente Drimmelen zijn aan de noordelijke oever van de Mark meerdere locaties aangewezen die versterkt dienen te worden. Deze zijn met rood omcirkeld in onderstaande kaart

Figuur 7.1: Locaties gemeente Drimmelen

7.2 Beknopte historische ontwikkeling

De grondslag van het landschap bij Terheijden is gelegd in de late middeleeuwen. In het zuiden kwam de stad Breda tot ontwikkeling en werd een welvarende handelsstad, mede dankzij de Mark, die tot Breda bevaarbaar was. De Mark had een open verbinding met de zee en de invloed van eb en vloed was tot in Breda merkbaar. Al in de middeleeuwen zijn de dijken langs de Mark aangelegd. In die tijd heeft ook de ontginning en de inrichting ten behoeve van de landbouw plaatsgevonden. Op de hogere delen van het terrein kwamen akkercomplexen en individuele kampongtingingen tot stand, langs de Mark werden de broekbossen gekapt en omgezet in wei- en hooiland.

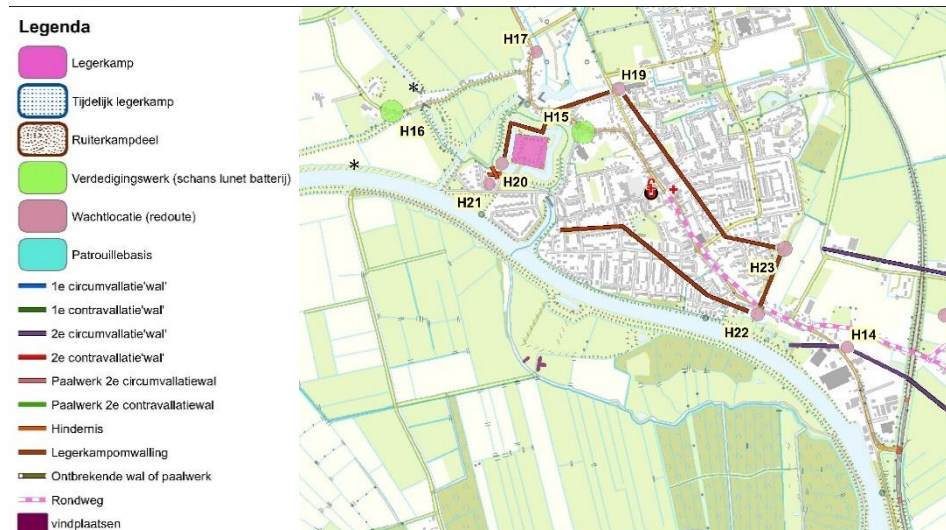
Breda werd een centrum van turfhandel. De turf werd gestoken in de omvangrijke veengebieden bij de stad. Bij Terheijden lagen grote veengebieden tussen de Mark en de hogere zandgronden bij Teteringen. Ook was Terheijden een plaats waar turf overgeslagen werd in schepen die naar de steden in Vlaanderen en Holland voeren. Deze veengronden zijn in de veertiende eeuw afgegraven.

Ambrogio de Spinola, Italiaans veldheer in dienst van Spanje, gaf de aanzet tot het militaire landschap bij Terheijden. Bij dit dorp lag al in de middeleeuwen een versterking bij de belangrijke handelsweg en vaarroute van Breda naar het noorden. De grens tussen Holland en Brabant lag iets ten noorden van Terheijden. In de Tachtigjarige Oorlog werd Breda enkele keren belegerd en ging in andere handen over. In 1624 en 1625 belegerden de troepen van De Spinola de stad, waarbij de veldheer een circumvallatielinie rond de stad liet aanleggen. Deze bestond uit liniedijken, grachten en schansen bij de wegen van en naar de stad. In Terheijden was in 1590 al

de Kleine Schans opgeworpen, die werd opgenomen in de linie. Toen Breda zich had overgegeven in 1625 werden de schansen door de Spaanse troepen geslecht, maar 12 jaar later zijn ze opnieuw opgeworpen door Frederik Hendrik om de stad te veroveren. Op 7 oktober 1637 gaven de Spaanse troepen zich over. De verovering van Breda was het laatste grote wapenfeit in de Tachtigjarige Oorlog.

Figuur 7.2: Uitsnede van een kaart van het beleg van Breda van Claes Jansz. Visscher, met de Kleine Schans en het dorp Ter Heyde (het noorden is rechts) (bron: Rijksmuseum).

Figuur 7.3: Uitsnede uit de reconstructiekaart van de belegering van Breda door Spinola, door J.P.M. Rooze en C.W.A.M. Eimermann (bron: gemeente Breda).

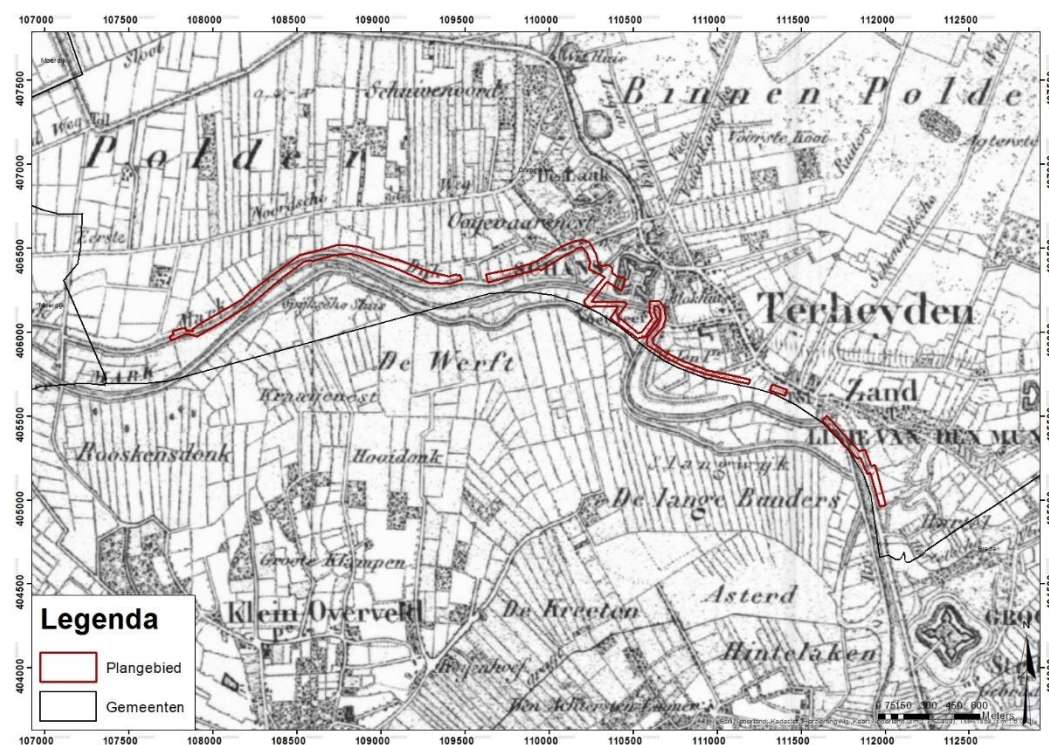
Historische situatie

Op de kaart van Le Fèvre en Du Tour uit 1744 is de meanderende loop van de Mark nog goed te zien. Waar het plangebied de Vliet oversteeft heette de dijk Molendijk (nu Laakdijk) en hier is wat bebouwing aanwezig. Duidelijk is dat de oude bedding van de Mark vlak langs de Schans lag. Aan de overzijde van de Mark stond een gebouw. Volgens de bijhorende aanwijzende tafels betreft het een huis met erf. (Door het verleggen van de loop van de Mark ligt de locatie van dit huis nu in het dorp van Terheijden, vlakbij of mogelijk in het plangebied.) Verder naar het zuidoosten staat de dijk aangegeven rond de Molenpolder. Verder naar het zuiden staat nog de Groote weg van de Moerdijk naar Breda aangegeven.

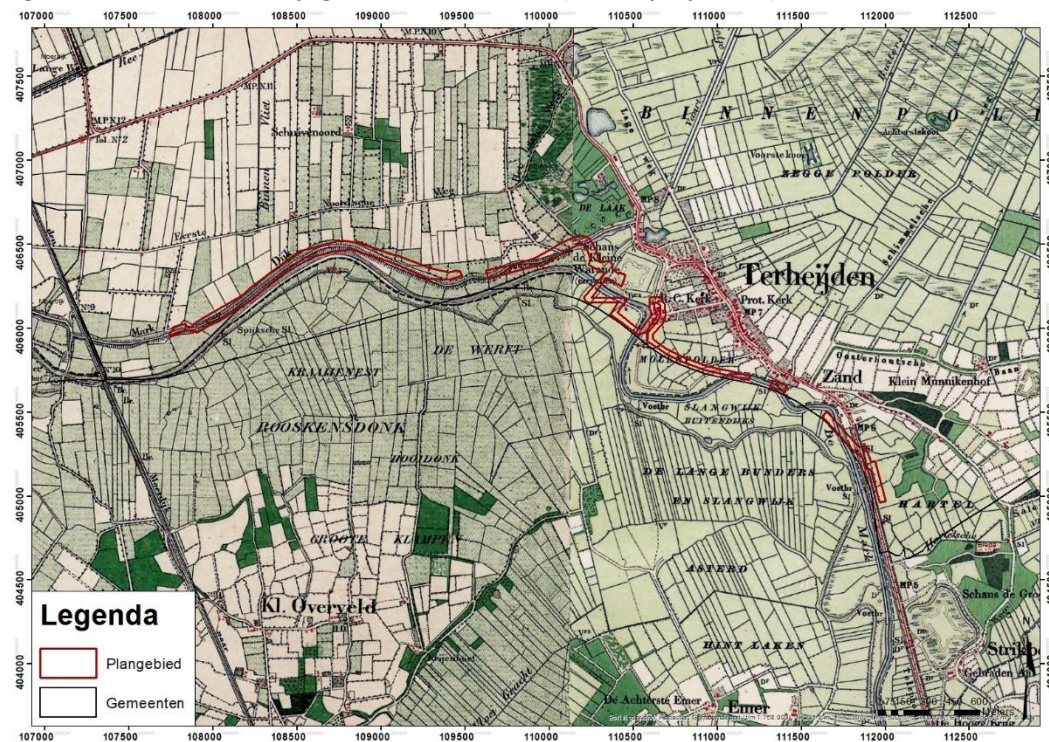
De topografische kaarten vertonen lange tijd hetzelfde beeld. In 1962 toont de topografische kaart dat de loop van de Mark rechtgetrokken en gekanaliseerd is. Hierdoor ligt een groot deel van de Molenpolder nu aan de overzijde van de rivier. En de polder waarbinnen het hierboven vermelde huis met erf lag ligt nu bij het dorp Terheijden. Op deze locatie (naast de haven van Terheijden) verschijnt nu het toponiem 'Het Veerhuis'. Grote delen van de oorspronkelijke loop zijn niet meer watervoerend. Een deel van de oorspronkelijke loop van de Mark is wel behouden gebleven als de haven van Terheijden. Bij deze kanalisering zijn ook de oorspronkelijke dijken verdwenen en is de grond gebruikt voor diverse fiets- en wandelpaden. Op de topografische kaart van 1970 is te zien dat het overblijvende deel van de Molenpolder nu bebouwd geraakt is. Vanaf 1988 verschijnt ter hoogte van het toponiem 'Het Veerhuis' een groot gebouw, welke in 2004 plaats gemaakt heeft voor de bouw van een woonwijk.

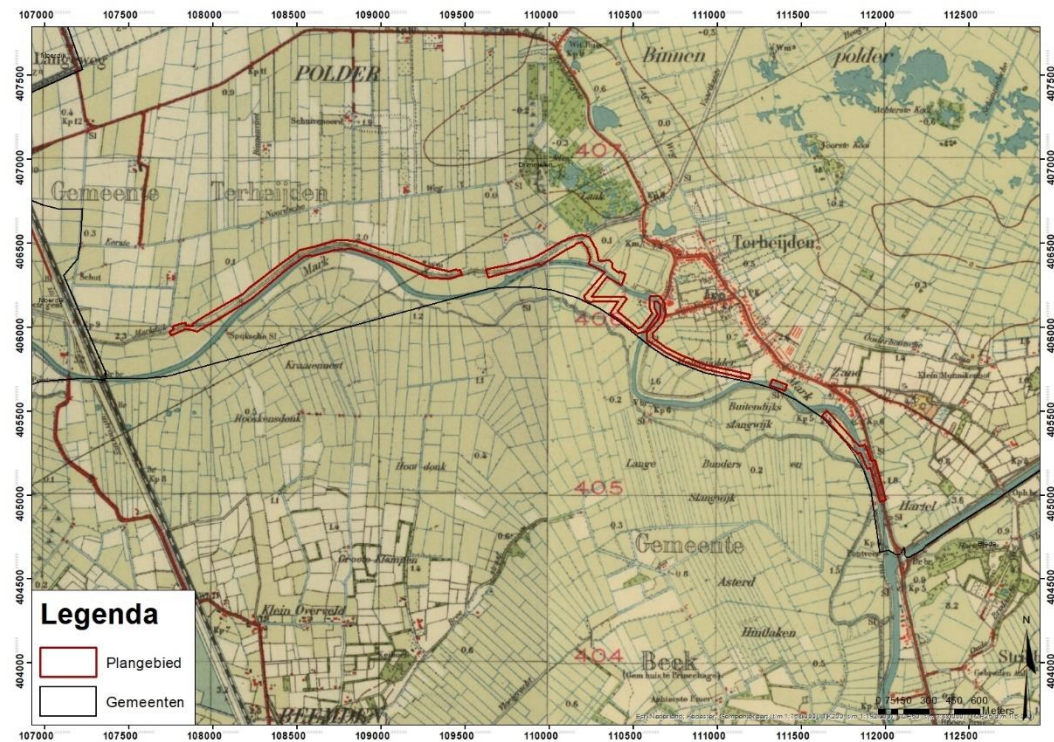
Figuur 7.4: Uitsnede uit de kaart van Le Fèvre en Du Tour uit 1744

Figuur 7.5: Uitsnede uit de topografische kaart uit 1850 (bron: topotijdreis.nl).

Figuur 7.6: Uitsnede uit de topografische kaart uit 1900 (bron: topotijdreis.nl).

Figuur 7.7: Uitsnede uit de topografische kaart uit 1850 (bron: topotijdreis.nl).

7.3 Historische kwaliteiten plangebied

De historische essentie van het plangebied wordt bepaald door de ontwikkeling van Terheijden als onderdeel van de Zuiderwaterlinie. De daarbij horende restanten worden hooggewaardeerd. Dit komt mede tot uiting door daarvoor opgenomen beschermingsregimes. Hieronder wordt van het zuiden naar het noorden bij elke locatie kort stilgestaan.

Terheijden Lacunes

In het zuiden van het plangebied (de dijken nabij Het Zand) gelden geen belangrijke cultuurhistorische waarden. Wel zijn aan de Bredaseweg waardevolle historische gebouwen gelegen, enkele waarvan beschermd als gemeentelijk monument (Bredaseweg 3, 8 en 14). Dit betreffen woonhuizen (herenhuizen) zonder directe relatie met het water/de dijk.

Figuur 7.8: Cultuurhistorische waarden in gebied nabij Het Zand. Bron: Cultuurhistorische Waardenkaart Provincie Noord-Brabant.

Markkant

De dijk in deeltracé Markkant kan getypeerd worden als groene dijk met wandelpad. De woningen in Terheijden staan op korte afstand van de dijk. De dijk zelf representeert geen cultuurhistorische waarde, maar door het profiel van de dijk, de recreatieve toegankelijkheid en het vrije zicht op het cultuurlandschap aan de overzijde van de Mark maakt dat de dijk wel een rol speelt voor de beleefbaarheid van dat cultuurlandschap.

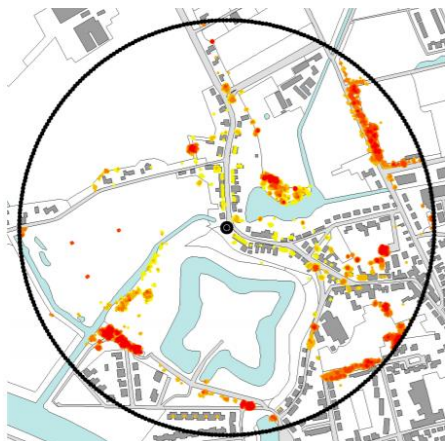
Figuur 7.9: luchtfoto vanuit Terheijden, in rood indicatief deeltracé Markkant

Haven

Het deelgebied haven is onderdeel van het historisch weefsel van Terheijden. In de directe nabijheid zijn enkele bijzondere cultuurhistorische waarden gelegen. Deze zijn in onderstaande figuur weergegeven. Het gebied is gedeeltelijk in het schootsveld van de Kleine Schans gelegen en is tevens gelegen binnen de molenbiotoop van Molen “De Arend” welke ten noorden van de Kleine Schans is gelegen. Beide “vlakken” zijn gebaat bij openheid en zo min mogelijk obstakels als opgaande begroeiing. Voor molen de Arend is in figuur 7.11 de kwaliteit van de molenbiotoop weergegeven. De molenbiotoop is “goed” beoordeeld. Het schootsveld van de Kleine Schans is eveneens tamelijk goed. De kering zelf heeft geen historische waarde. De aanwezige begroeiing creëert een landschappelijk aantrekkelijk beeld, maar is niet historisch waardevol.

Figuur 7.10: Cultuurhistorische waarden deeltracé Haven

Figuur 7.11: Hoogtemetingen die de molenbiotoopnorm overschrijden

Bastion

Deeltracé Bastion wordt gekenmerkt door de woningen met een groot weids uitzicht over de Mark en het cultuurlandschap van de Haagsche Beemden aan de overzijde van de Mark. Dit is historisch gezien prima verklaarbaar: immers dit gebied werd gebruikt om onder water te kunnen zetten. De nabijgelegen Kleine Schans is een rijksmonument. Het plangebied is gelegen binnen het schootsveld van de Schans. Vanuit historisch oogpunt zou die vrij moeten blijven van bebouwing en zicht belemmerende objecten. Ter plaatse van Bastion is het zicht vanuit de Kleine Schans het polderlandschap in al weggenomen door de gebouwde woningen. Vanuit erfgoedperspectief is juist het zicht dat door de woningen weggenomen wordt van belang.

Figuur 7.12: Zicht over de Mark vanuit Bastion.

Markschans

In deeltracé Markschans is dezelfde waarde aan de orde. Vanuit de aanwezige woningen bestaat een groot weids uitzicht. De historische waarde hiervan is gericht op zicht vanuit de Kleine Schans, dat verslechterd is door de bouw van de woningen. De watergang die parallel aan de Markschans loopt heeft een hoge historische waarde. Deze vanaf minstens 1850 op deze plek herkenbaar in het landschap aanwezig.

Figuur 7.13: Zicht vanuit Markschans.

Figuur 7.14: De Kleine Schans vóór de eeuwwisseling. Hier was nog sprake van vrij zicht op de polders en de Mark. De gebouwde woningen hebben het historisch waardevolle zicht aangetast/weggenomen.

Laakdijk

De Laakdijk valt ook binnen het schootsveld. In tegenstelling tot de gebieden direct ten zuiden van de Kleine Schans, is dit gebied tamelijk goed bewaard gebleven als open onderdeel van het schootsveld. De Laakdijk zelf geeft het oude verloop van de Mark als meanderende rivier vóór de kanalisatie goed weer. De dijk heeft vanwege die ligging een hoge historische waarde.

Figuur 7.15: Ligging van de Laakdijk ten opzichte van de huidige loop van de Mark. De dijk volgt het oude verloop van de Mark.

Overzicht

Het deelgebied Terheijden kent over het algemeen hoge cultuurhistorische waarden. Op onderstaande overzichtskaart zijn de waarden samengevat weergegeven.

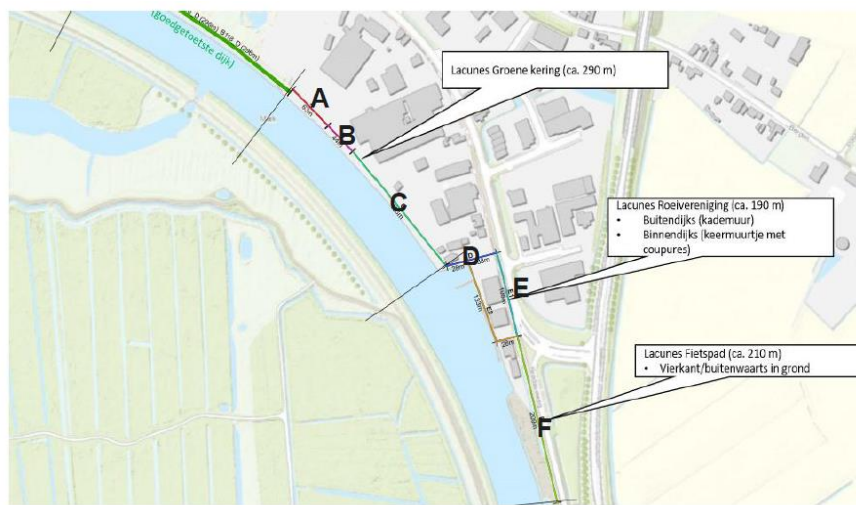
Figuur 7.16: Cultuurhistorische waarden deelgebied Terheijden. Geel = redelijk hoge waarde, oranje = hoge waarde, rood = zeer hoge waarde. Bron: Cultuurhistorische Waardenkaart Provincie Noord-Brabant.

7.4 Effecten

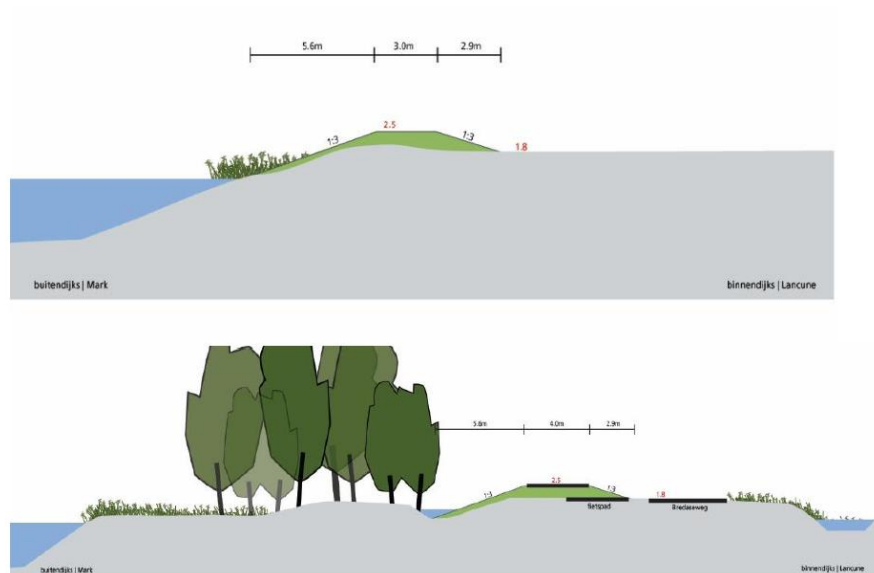
Terheijden – Lacunes

Op locaties A, B, C en F wordt een groene kering conform de dwarsprofielen uit onderstaande figuren gerealiseerd. Op locaties D en E wordt een kadeconstructie gerealiseerd. De roeivereniging komt binnendijs te liggen. Om de boten van de roeivereniging te water te kunnen laten, is een maatwerkoplossing nodig.

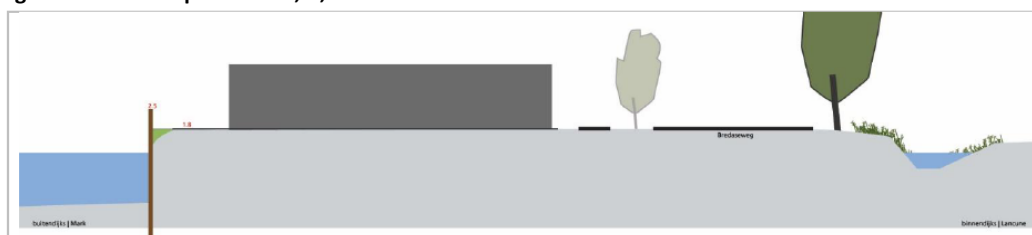
Vanwege de afwezigheid van cultuurhistorische waarden op deze plek is er geen sprake van een effect op cultuurhistorische waarden.

Figuur 7.17: Locaties profielen

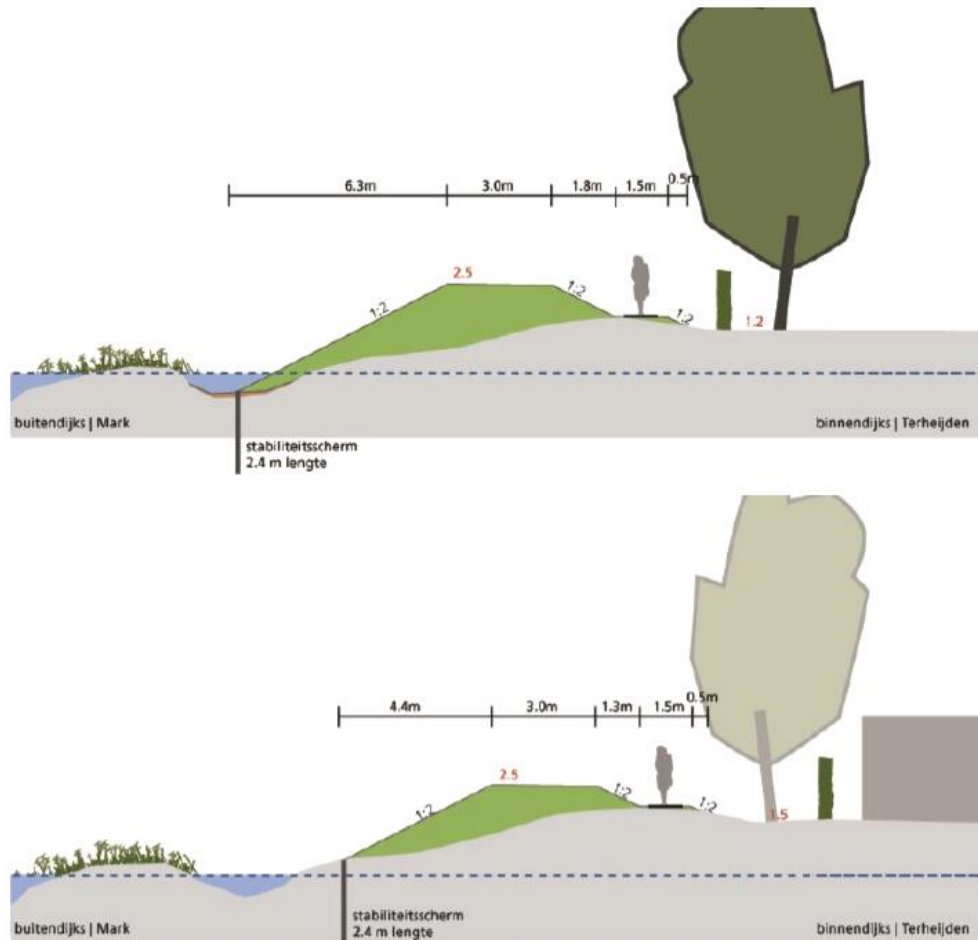
Figuur 7.18: Dwarsprofielen A, B, C en F

Figuur 7.19: Versterking langs de Mark met een kadeconstructie, locaties D en E

Markkant

Ter hoogte van Markkant wordt de dijk buitendijks versterkt met een groene dijk. Het wandelpad blijft op hetzelfde niveau als in de huidige situatie t.b.v. beperking inkijk bij bewoners langs de waterkering. Vanuit erfgoedperspectief is de recreatieve ontsluiting om het cultuurlandschap aan de overzijde van de Mark beleefbaar te houden van belang. Deze recreatieve functie is geborgd in het ontwerp. Er is daardoor geen sprake van een effect op erfgoedwaarden.

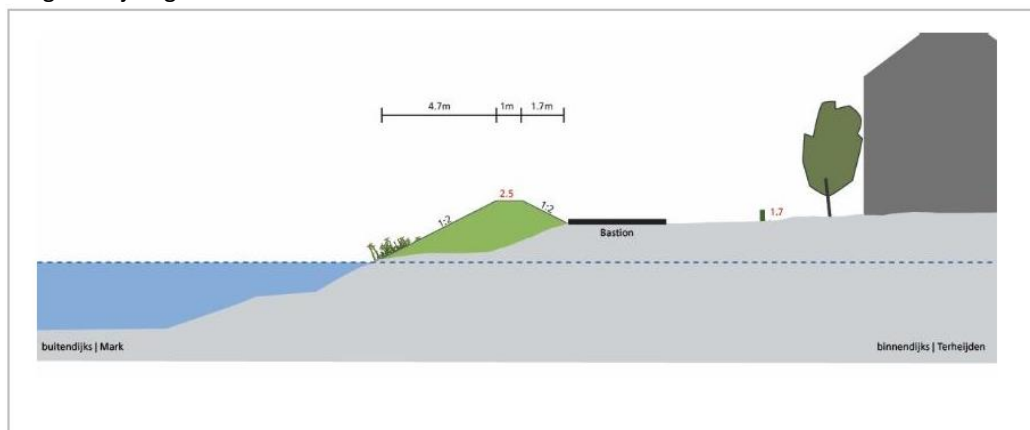
Figuur 7.20: dwarsdoorsnede Markkant.

Haven

In deelgebied Haven geschieden op vier locaties alternatieve ingrepen. De ingrepen variëren van buitendijkse versterking aan de kop en noordzijde van de haven, tot de aanleg van een groene dijk aan de west- en oostzijde en de versterking van de kade in noord. De keringen en het aanwezige groen hebben geen historische waarde. Ook het zicht vanuit het gebied op de haven is vanuit erfgoedperspectief niet van hoge waarde. Dat leidt tot de conclusie dat de effecten erg klein zijn. Het groen dat bij de aanleg van groene dijklichamen zal komen te vervallen is landschappelijk aantrekkelijk, maar levert vanuit historisch perspectief geen belemmeringen op.

Bastion

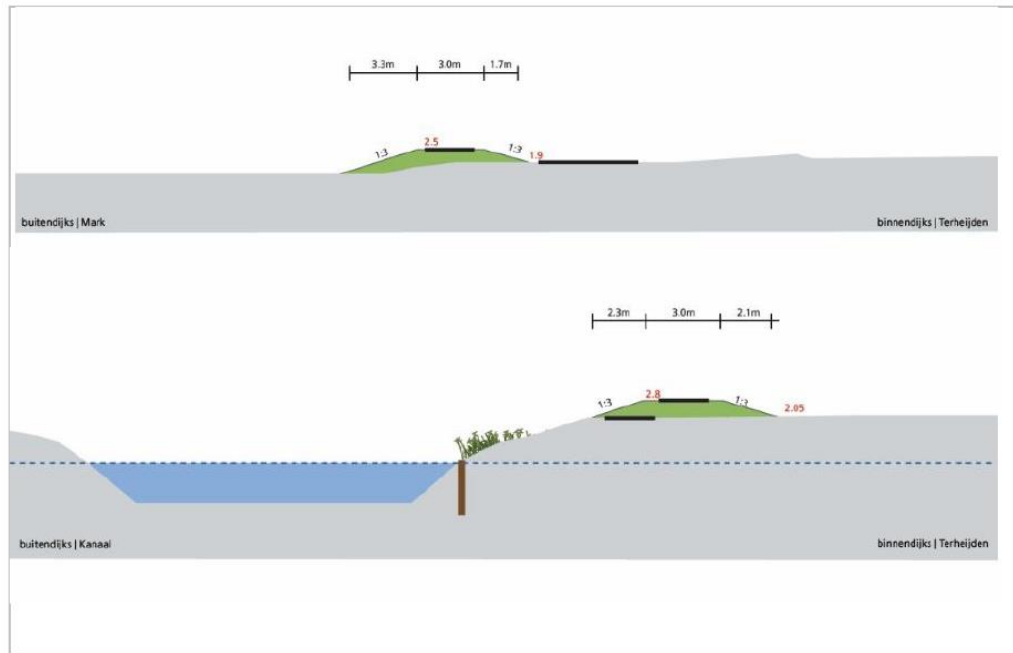
Van historische waarde bij Bastion is het open weidse uitzicht over de Mark en het cultuurlandschap aan de overzijde van de Mark. Vooral vanuit de ligging binnen het schootsveld van de Kleine Schans is dat zicht van belang. Echter, door de bouw van de woningen tussen Bastion en Kleine Schans is dit historisch waardevolle zicht reeds verstoord. Vanuit historisch perspectief schaadt de verhoging van de kering de erfgoedwaarde niet, maar levert deze daar ook geen bijdrage aan.

Figuur 7.21: Dwarsdoorsnede Bastion

Markschans

Ter hoogte van Markschans wordt buitendijks versterkt door de aanleg van een groene dijk. Deze is beperkt in hoogte. Lokaal is langs de watergang parallel aan de Markschans een damwand nodig. Van historische waarde hier is het zicht vanuit de Kleine Schans richting de inundatiepolders. Dit zicht is reeds aangetast door de bouw van de woningen. Landschappelijk is openheid vanuit de Markschans in combinatie met behoud van het aanwezige groen wenselijk. Vanuit historisch perspectief is behoud van dit zicht en dit groen niet relevant. Er treden geen effecten op.

Figuur 7.22: Dwarsprofielen Markschan

Molenstraat

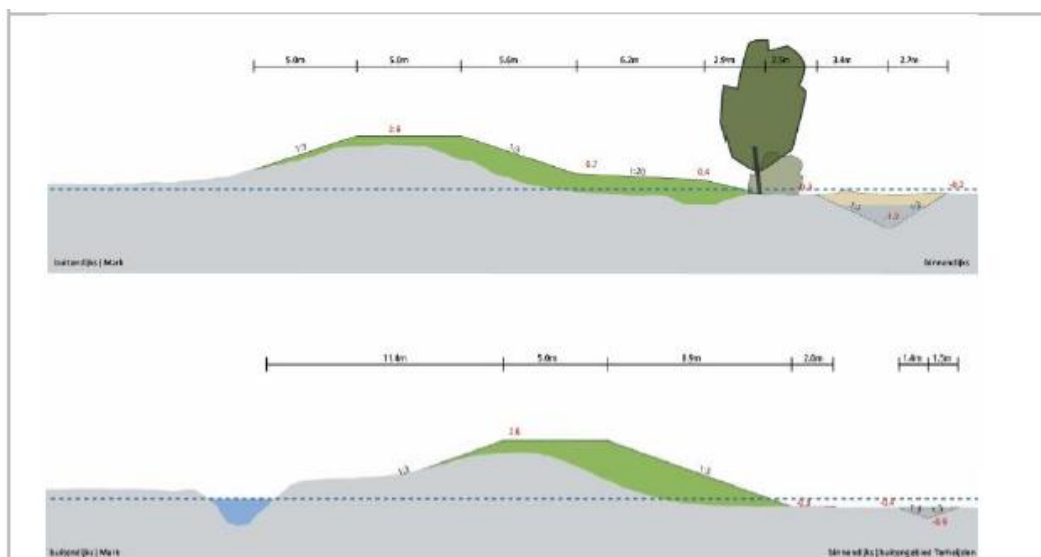
Ter hoogte van de Molenstraat wordt de dijk verlegd richting de reeds aanwezige kade langs de ijsbaan ten zuiden van de Laakdijk. Hierbij dient een aansluiting gemaakt te worden op de bestaande waterkering net ten oosten van het gemaal aan de Laakdijk. Vanaf dat punt moet de Laakdijk versterkt worden. De huidige belijning van de dijken blijft, met aanvulling van een dijklichaam in het oosten, gelijk. Ten behoeve van de herkenbaarheid verdient het aanbeveling om het talud van de dijk aan de buitendijkse zijde scherp te houden. De binnenkant biedt dan kansen voor een flauwer talud ten behoeve van natuurontwikkeling.

Figuur 7.23: Dijkverlegging Laakdijk

Laakdijk

De Laakdijk is een vrij smalle dijk die als duidelijk herkenbaar onderdeel door het landschap loopt. De versterkte Laakdijk zal een aanmerkelijk breder profiel hebben. De herkenbaarheid van de dijk als hoger gelegen structuur in het landschap zal door de flauwte van het talud aan waarde inboeten. Dit betreft een beperkt negatief effect. De versterking zonder berm behoudt de herkenbaarheid van het profiel van de dijk meer dan de dijk met berm.

Figuur 7.24: Binnenwaartse versterking Laakdijk met berm (boven) en zonder berm (beneden).

7.5 Juridische belemmeringen en aanbevelingen voor ontwerp

Hoewel er sprake is van een negatief effect ter hoogte van de Laakdijk, is dit effect geen juridische belemmering. De bestemmingsplannen of andere sectorale beschermingsregimes bieden geen grondslag voor bescherming van deze waarden. Ook wijzigingen binnen het schootsveld zijn juridisch gezien toegestaan.

De wijzigingen binnen de molenbiotoop van molen De Arend passen binnen de in de Interim Omgevingsverordening opgenomen kaders.

Aanbevelingen voor ontwerp

Het landschap behoort tot de Zuiderwaterlinie en is doordrenkt met cultuurhistorische waarden. De dijken zijn hier onlosmakelijk mee verbonden en bieden aanknopingspunten voor het landschapsontwerp, recreatieve en educatieve functies.

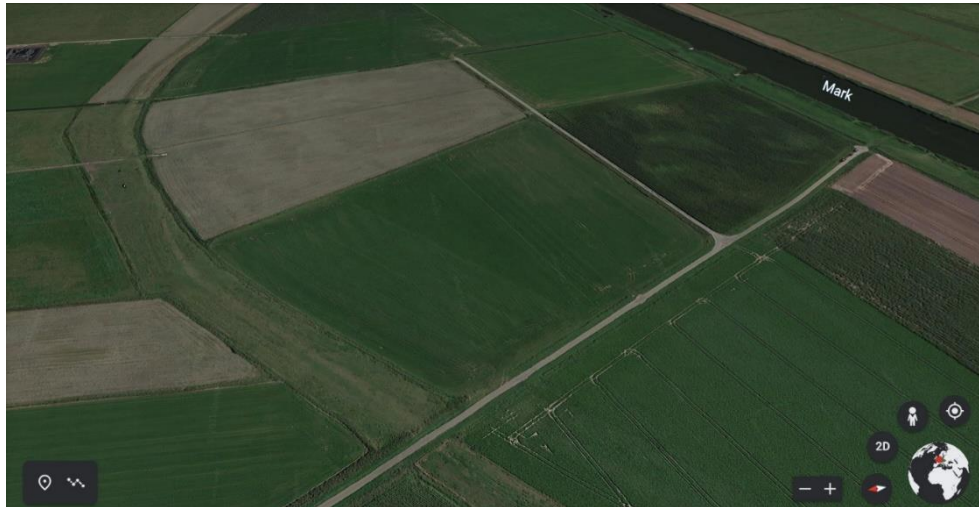
Laakdijk

Voornamelijk aan de Laakdijk (1) is optimalisatie van het ontwerp mogelijk door er voor te kiezen om het oorspronkelijke verloop én profiel van de dijk in stand te houden. Door de dijkverbetering aan de oostzijde te realiseren en de oorspronkelijke kade als stabiliteitsberm te benutten ontstaat een 'getrapt' profiel. Dit draagt bij aan de herkenbaarheid van de dijk en vergroot de ecologische waarden van de zuidwestelijke talud.

Op dit tracé (2) is de Laakdijk smal en steil en daardoor herkenbaar in het landschap. Aanbeveling vanuit landschap is om hier het tracé zo smal als mogelijk te houden en daardoor niet te kiezen (ter hoogte van bijvoorbeeld de duiker) voor de rijweg op de kruin.

Voor het buitengebied (3) wordt vanuit landschap geadviseerd om bij dijkverbetering de oude, kronkelige loop van de Markdijk zo veel mogelijk te volgen. En daarbij te kiezen voor geleidelijk oplopende taluds zodat de dijk 'terloops' in het landschap blijft liggen (zie figuur 2). Beide aspecten zijn van landschappelijk hoge waarde.

Figuur 7.25: de taluds van de dijk lopen geleidelijk op en hierdoor ligt deze ‘terloops’ in het landschap

Markkant

De dijk zelf representeert geen cultuurhistorische waarde. Door het profiel van de dijk, de recreatieve toegankelijkheid en het vrije zicht op het cultuurlandschap aan de overzijde van de Mark speelt de dijk wel een rol bij de beleefbaarheid van het (overliggende) cultuurlandschap.

Haven

De keringen en de aanwezige bomen hebben geen historische waarde. Wel heeft dit groen landschappelijke waarde omdat dit de haven beslotenheid geeft en de kromming van deze voormalige loop van de Mark ruimtelijk fraai begeleid.

Bastion en Markschans

Vanuit de ligging binnen het schootsveld van de Kleine Schans is het vrije zicht van belang. Echter, door de bouw van de woningen tussen Bastion en Kleine Schans is dit waardevolle zicht reeds verstoord. Vanuit de aanwezige woningen is er zicht op de Mark. De woningen zijn enigszins hoger gelegen dan het voorliggende terrein. Verhoging van de kering schaadt de historische en landschappelijke waarden niet, maar levert deze daar ook geen bijdrage aan.

De watergang die parallel aan de Markschans loopt heeft een historische waarde omdat deze al sinds 1850 herkenbaar in het landschap ligt. Geadviseerd wordt om de ligging van de huidige kering te volgen.

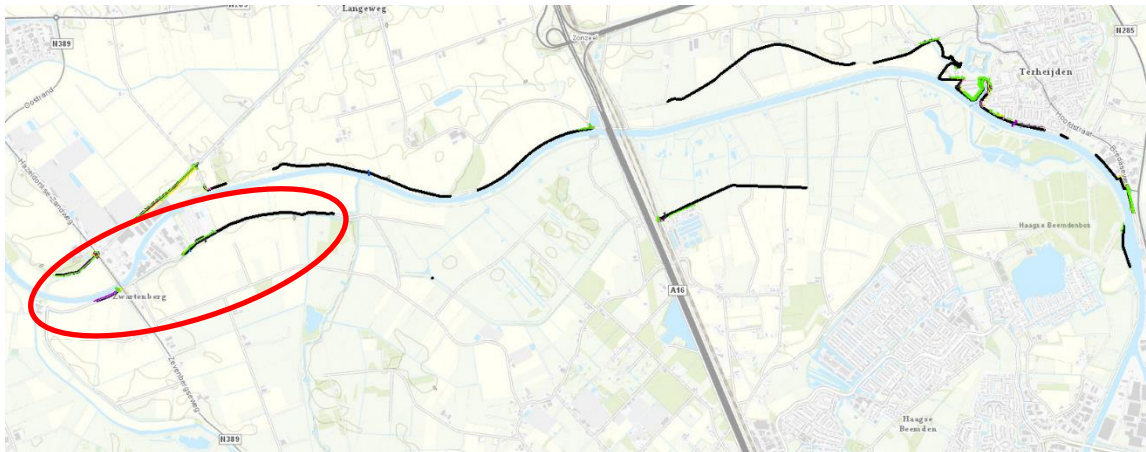
Lacunes

Vanwege de afwezigheid van cultuurhistorische waarden op deze plek is er geen sprake van een effect op cultuurhistorie en landschap.

8 Etten-Leur

8.1 Inleiding

In de gemeente Etten-Leur dienen twee dijken versterkt te worden. Deze zijn met rood omcirkeld in onderstaande kaart

Figuur 8.1: Locaties gemeente Etten-Leur

8.2 Beknopte historische ontwikkeling

Etten wordt voor het eerst als nederzetting vermeld in de 'Vrijheid van Etten, Leur en Sprundel', een akte uit 1261. Hieruit blijkt dat het dorp toen reeds een flinke omvang had en welvarend was vanwege de turfwinning en landbouw.

De moertering in Etten begon in 1297. Aanvankelijk gebeurde dit door kloosters, later ook door stedelijke instellingen. Ten westen van Etten lag het Monnikenmoer. De Laakse Vaart, toen Monnikenriool genaamd, en de Kibbelvaart werden aangelegd om het turf te vervoeren. De ontginning van het natte veengebied gebeurde vanuit een ontginningsbasis, zoals een weg of oude oeverwal, in langgerekte stroken van 75 x 2176 m, die later als beemden of maden in gebruik genomen werden. Dit oorspronkelijke patroon van langgerekte percelen is als gevolg van eigendomswisselingen door de eeuwen heen wat verrommeld, maar (vooral in het noorden van de gemeente) nog goed herkenbaar.

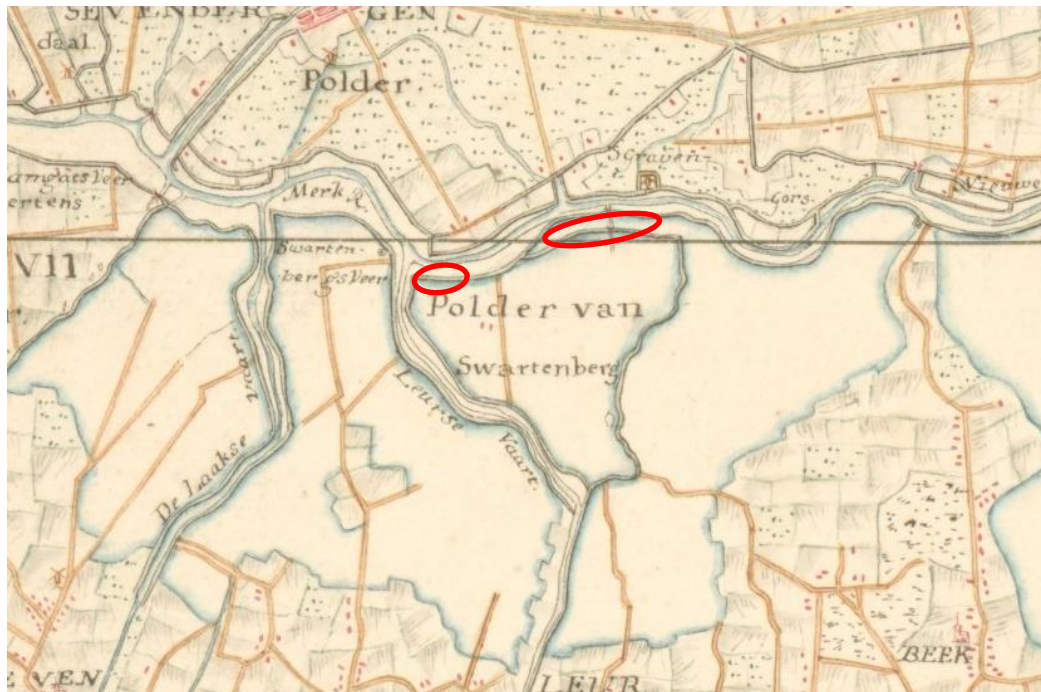
Door maaiveld dalen als gevolg van de veenwinning en de aanleg van turfvaarten, en het doorprikken van de dijken (bij onderlinge onenigheden), kon de zee in de loop van de 14^e eeuw doordringen tot in de gemeente Etten-Leur. Vanaf 1373 werd de invloed van zee en rivieren steeds groter door hevige stormen. Rond de maden¹ in het noordelijke deel van de gemeente werden lage dijken opgeworpen. Vanaf die tijd vond als gevolg van overstromingen geleidelijk opslibbing met klei plaats. Toch bleven, behalve de gronden ten noorden van Bollendonk, die te nat geworden waren, de meeste grote gebieden gewoon in gebruik. Vanaf 1390 namen de overstromingen toe. Vooral de vloed van 1404 was in het noordelijke deel van de gemeente

¹ Stuk grasland dat meestal als hooiland werd gebruikt

merkbaar. In 1421 vonden enkele dijkdoorbraken plaats en overstroomde de Elizabethsvloed grote delen van het gebied. Door middel van bepoldering werd het klei-/veengebied heroverd op de zee en werden de jonge zeekleien opnieuw ontgonnen. Hiervoor werden, verspreid in het gebied, ontginningsboerderijen gebouwd, vooral op de hogere gronden. Waar de moeren leeggestoken waren, werden de onderliggende zandgronden bemest door potstalbemesting. Hierdoor ontstonden de plaggendekken.

In 1507 werd door graaf Hendrik van Nassau, de Heer van Breda, bepaald dat dijken moesten worden aangelegd waardoor de Zwartenbergse Polder is ontstaan. Het overtollige water werd via uitwateringssluizen op de Mark geloosd. Door de verzanding van de Mark werd echter het peil hier te hoog om via een spuisluis water af te voeren en werd in 1721 beslist de Zwartenbergse molen te bouwen, een poldermolen om het water weg te malen uit de polder. In 1888 brandde deze na een blikseminslag geheel af. In 1889 werd een nieuwe stenen windmolen gebouwd.

De kaart van Le Fèvre en Du Tour toont de polder van Swartenberg.

8.3 Historische kwaliteiten plangebied

Het voornemen behelst de versterking van de Zeedijk. Aan de oostelijke kop van het plangebied (nabij gemaal Halle) ligt een wiel dat grote historische waarde heeft. Dit wiel valt buiten het plangebied (waardoor effecten op voorhand uitgesloten kunnen worden). In de nabijheid van dit wiel is historisch waardevolle beplanting gesitueerd: deels op de natte graslanden staat hier populier, schietwilg, zwarte els, katwilg, grauwe wilg, es, gewone esdoorn en gewone vlier uit de met oorsprong in de tweede helft van de 19^e eeuw.

Figuur 8.2: beeld van het historisch groen in uiterste oostelijk gelegen punt van het plangebied

De Zeedijk zelf vertegenwoordigt waarde door de relatieve ouderdom van de structuur. De dijk dateert van vóór 1850. Het groen en de openheid aan weerszijden draagt bij aan een aantrekkelijk landschappelijk beeld, maar vertegenwoordigt niet noodzakelijk een erfgoedwaarde.

Enkele knikken in de dijk doen het voorkomen van dijkdoorbraken vermoeden. De daarbij horende wielen zijn daardoor ook binnen het plangebied aanwezig. Dit blijkt ook uit de redengevende omschrijving voor het voorkomen van aardkundige waarden.

Historische (steden)bouw

In de nabijheid van het plangebied, aan de Boutweg, is enkele historisch waardevolle bebouwing gelegen, waaronder het gemeentelijk monument aan de Boutweg 21, zie foto. Effecten zijn uitgesloten, maar de woning is wel nabijgelegen.

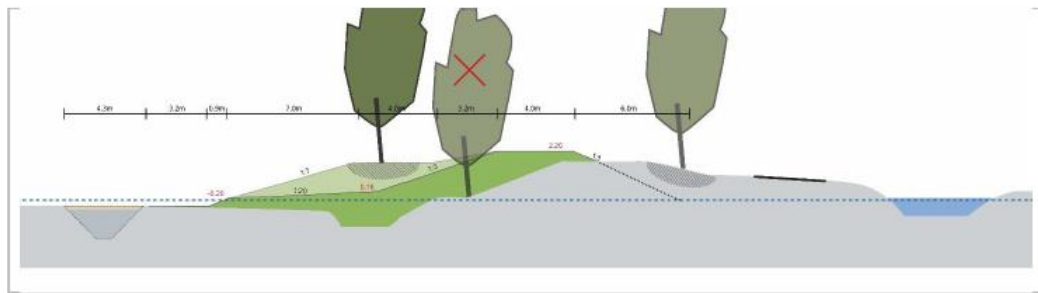
Figuur 8.3: uitsnede uit cultuurhistorische waardenkaart. Oranje=dijk met hoge waarde, geel=redelijk hoge waarde, blauwe stippen = historische bouwkunst, met in Zwartenberg het gemeentelijk monument.

Figuur 8.4: Gemeentelijk monument Boutweg 21

8.4 Effecten

Het deeltraject Zeedijk Oost bestaat uit een binnenwaartse versterking van de huidige kering. Daarvoor dient 1 bomenrij verwijderd en herplant te worden.

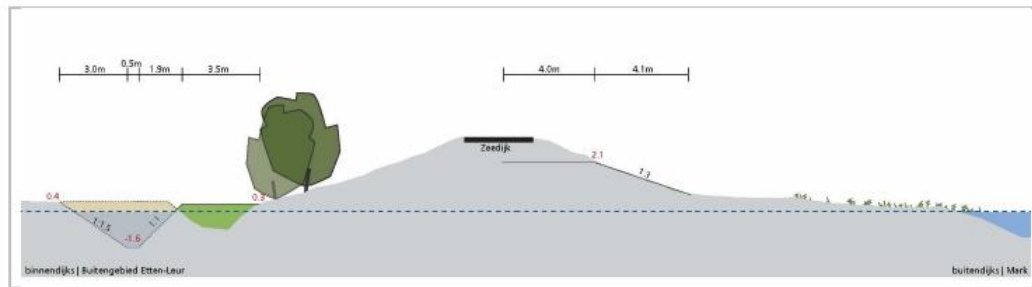

Figuur 8.5: Dwarsdoorsnede deeltracé oost – Etten-Leur

Het erfgoedbelang is gebaat bij het zoveel mogelijk herkenbaar houden van de Zeedijk als lijnvormige structuur door een open landschap. De bomenrij draagt bij aan de herkenbaarheid daarvan. Landschappelijk is het verwijderen van één bomenrij en het terugplanten van jonge bomen onwenselijk, maar tegelijkertijd het maximaal haalbare voor wat betreft compensatie. Het erfgoedbelang wordt niet direct geschaad door de herplant. Niet de bomen zelf, maar de positionering in een laanvormige structuur is waardevol.

Het wiel aan de oostelijke kop van het plangebied blijft onaangetast door een maatwerklocatie ter plaatse. Naar alle waarschijnlijkheid betreft dit een lokale versterking aan de buitenzijde van de kering.

Deeltracé west gaat uit van een binnenwaartse versterking in de grond van de huidige kering. Hiervoor is een slootverlegging nodig, als weergegeven op onderstaande dwarsdoorsnede.

Figuur 8.6: Dwarsdoorsnede deeltracé west Etten-Leur

De dijkversterking heeft geen effecten op de herkenbaarheid van de dijk. De verlegging van de sloot heeft eveneens geen gevolgen voor cultuurhistorische waarden.

8.4.1 Juridische belemmeringen en aanbevelingen voor ontwerp

Er zijn voornamelijk geen juridische belemmeringen die het planvoornemen op voorhand in de weg staan, ervan uitgaande dat het wiel niet aangetast wordt. Een gedeelte van het plangebied (nabij gemaal Halle) heeft te maken met bescherming van aardkundige waarden. De bescherming is gericht op:

- Reliëfverschillen samenhangend met bovengenoemde verschijnselen mogen niet worden ver- of afgegraven of anderszins aangetast (ontgravingen / ophogingen);
- Vergravingen van de te beschermen elementen in het kader van natuurontwikkeling zijn niet toegestaan, onder andere ter bescherming van de historische sediment-archieven in de wielen. Bij overige vergravingen in het gebied moet de geomorfologie leidend zijn;
- Verlaging grondwaterpeil niet toegestaan wegens gevaar voor veenoxidatie en daaropvolgende maalvelddaling;
- Patroon van kreken en parcelering van de vroegere veenontginning mag niet gewijzigd worden.

De dijkversterking, hoewel nadrukkelijk onderdeel van de karakteristiek, heeft geen effecten op deze wezenlijke aardkundige waarden.

Aanbevelingen voor ontwerp

De Zeedijk dateert van vóór 1850. Zoals ook op onderstaande kaart te zien is, lopen de Zeedijk (A) en Haagsche Dijk (B) in elkaar over en vormen ze een landschappelijk geheel.

Langs zowel de Zeedijk als Haagsche Dijk liggen nog vele wielen die overgebleven zijn na dijkdoorbraken. Sommige wielen zijn in de loop van de jaren door verlandings verdwenen en enkele zijn nog in het landschap zichtbaar. Het dijktraject Zeedijk-Oost richting het gemaal Halle kent een kronkelige loop (rode kader) met aan de oostzijde ervan nog een zichtbaar wiel.

In het VKA is men voornemens om dit traject aan de buitendijkse zijde te versterken met behoud van het binnendijs gelegen wiel. De dijkverlegging geeft een mogelijkheid om de landschappelijke waarde van het kronkelige verloop te versterken. Dit resultaat wordt bereikt door ter hoogte van het wiel (1 op de kaart) de ronding van het wiel te volgen en accentueren. Zo ontstaat een landschappelijke afwisseling in het dijktracé van rechtstanden en bochten. In de bocht ter hoogte van de binnendijs en haaks op de dijk liggende wetering (2 op de kaart) kan de rijweg Zeedijk op de kruin van de nieuwe dijk komen te liggen. Aandachtspunt hierbij is dat de kruin wel breed genoeg uitgevoerd moet worden voor (landbouw)verkeer.

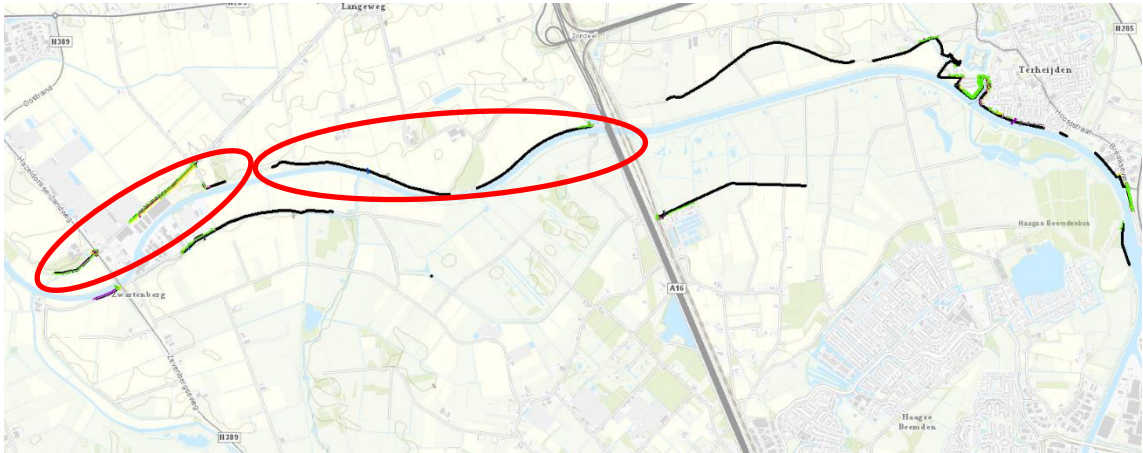

Blad 46 van 58

9 Moerdijk

9.1 Inleiding

In de gemeente Moerdijk worden vijf locaties onderzocht voor versterking. Deze zijn met rood omcirkeld in onderstaande figuur.

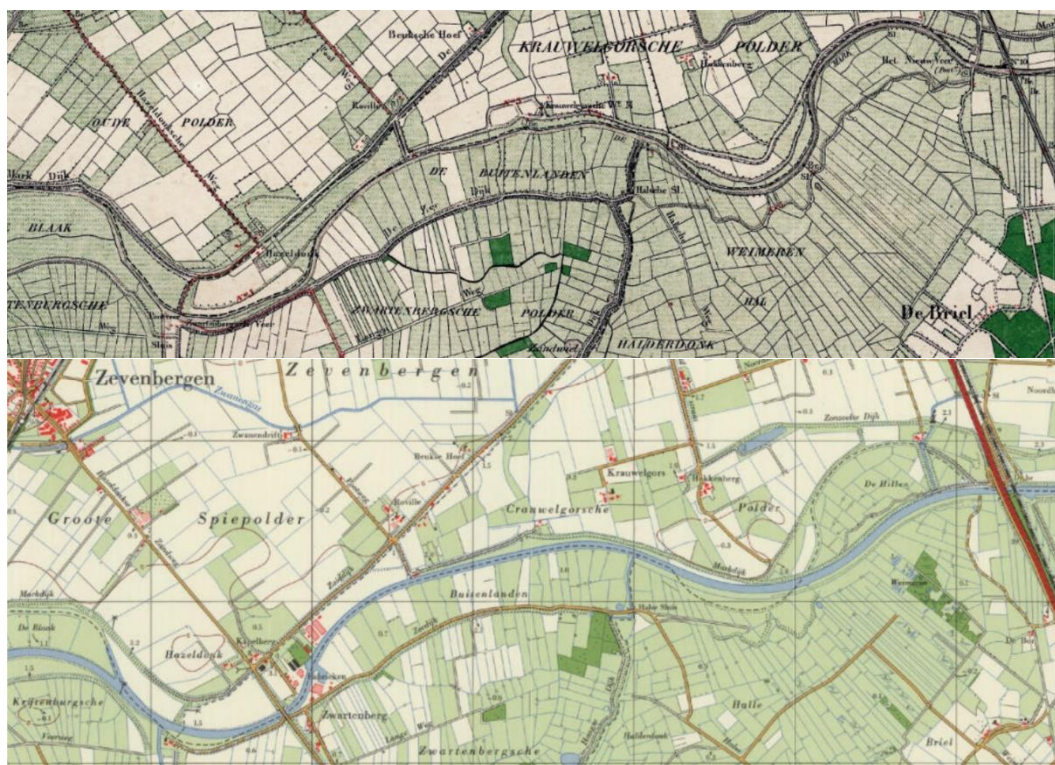

Figuur 9.1: Locatie Moerdijk.

9.2 Beknopte historische ontwikkeling

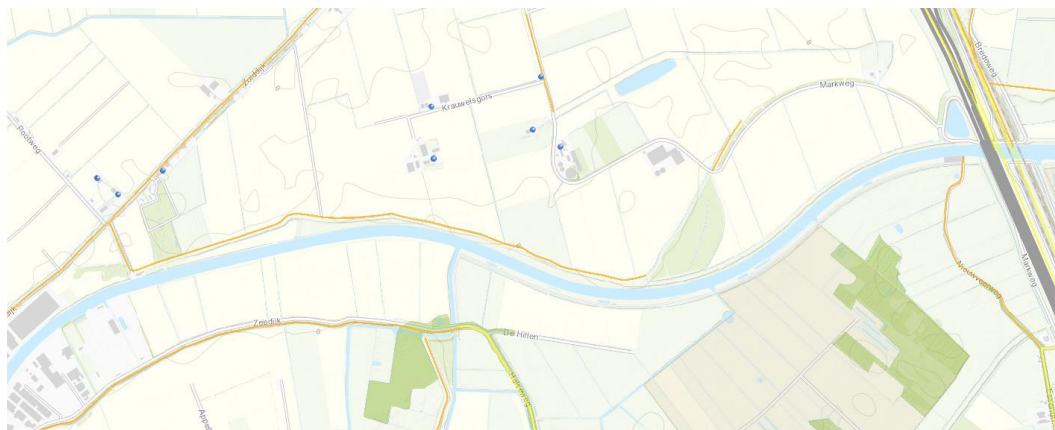
Vanaf de Middeleeuwen werd ter plaatse van het plangebied een begin gemaakt met bedijkingen, waarna het veen werd ontgonnen ten behoeve van de turfwinning en later de zoutwinning. De van nature hoger liggende gedeelten in het landschap bleven de belangrijkste vestigingsplaats. De stad Zevenbergen wordt voor het eerst genoemd in de 13e eeuw. In 1283 wordt de eerste heer van Zevenbergen genoemd: Willem Hugemanszoon. In een leenregister uit 1361 wordt het land van Zevenbergen voor het eerst genoemd. In 1427 kreeg het stadsrechten. De stad is versterkt geweest met poorten en muren tot aan 1428. Het hoofddoel was het winnen van land voor landbouw en veeteelt door inpoldering. De drooggemaakte grond was uitstekend geschikt om graan, boekweit, vlas en vooral meekrap te verbouwen. Het grondgebied van Zevenbergen werd verbonden met het Zuid-Hollandse gebied nabij Strijen. Door de St. Elizabethsvloed werd deze verbinding weer verbroken. Zevenbergen werd een eilandje, en veel dorpen in de directe omgeving werden vernietigd. Als gevolg van de overstromingen brak een periode van economische achteruitgang aan. Geleidelijk werd het land echter weer teruggewonnen. In de 16e eeuw begon Cornelis van Bergen weer met de inpoldering rond Zevenbergen. Daardoor kreeg de landbouw opnieuw een kans zich te ontwikkelen. Vanaf deze periode werden ook de polders - zij het spaarzaam- bewoond.

De topografische kaart van de vorige een goed inzicht in het historisch verloop van de Mark. Waar deze tot 1950 relatief sterk meanderend door het landschap liep, is vooral de oostzijde van het tracé rechter komen te lopen. De te versterken keringen zijn dus relatief jong, terwijl de oude dijken nog herkenbaar in het landschap aanwezig zijn.

Figuur 9.2: Uitsnede uit de topografische kaarten uit 1900 (boven) en 1970 (beneden) (bron: www.topotijdreis.nl).

9.3 Historische kwaliteiten plangebied

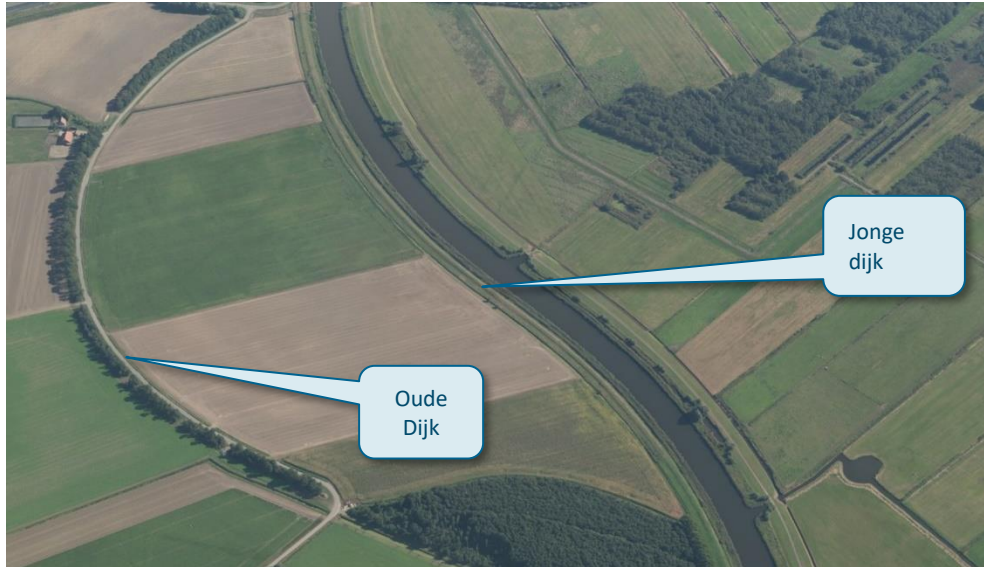

Figuur 9.3: uitsnede uit cultuurhistorische waardenkaart. In oranje het dijktracé

Buitengebied

De meest oostelijke kering is een jonge kering in De Hillen. De oude Markdijk ligt net wat ten noorden van de huidige kering. De jonge kering vertegenwoordigt geen cultuurhistorische

waarde. Wel is deze gelegen in een gebied dat de ontwikkeling van de Mark goed weerspiegelt (van meanderend naar relatief recht)

Figuur 9.4: oostelijke gedeelte buitengebied, met de slingerende oude dijk en pal naast de Mark lopende jonge dijk

Het westelijk gedeelte van deeltracé buitengebied maakt gebruik van de oude dijk direct naast de Mark. Deze heeft een wat grilliger verloop (wat wijst op vroegere dijkdoorbraken) en wordt eveneens geflankeerd door rationele zeekeipolders.

Figuur 9.5: buitengebied west, de oude dijk fungeert hier nog.

Hazeldonk

De dijk volgt op deze locatie al vanaf 1850 hetzelfde verloop met de knik van 90 graden. Het beeld wordt bepaald door de laanbeplanting langs de weg over de dijk en de grote openheid aan

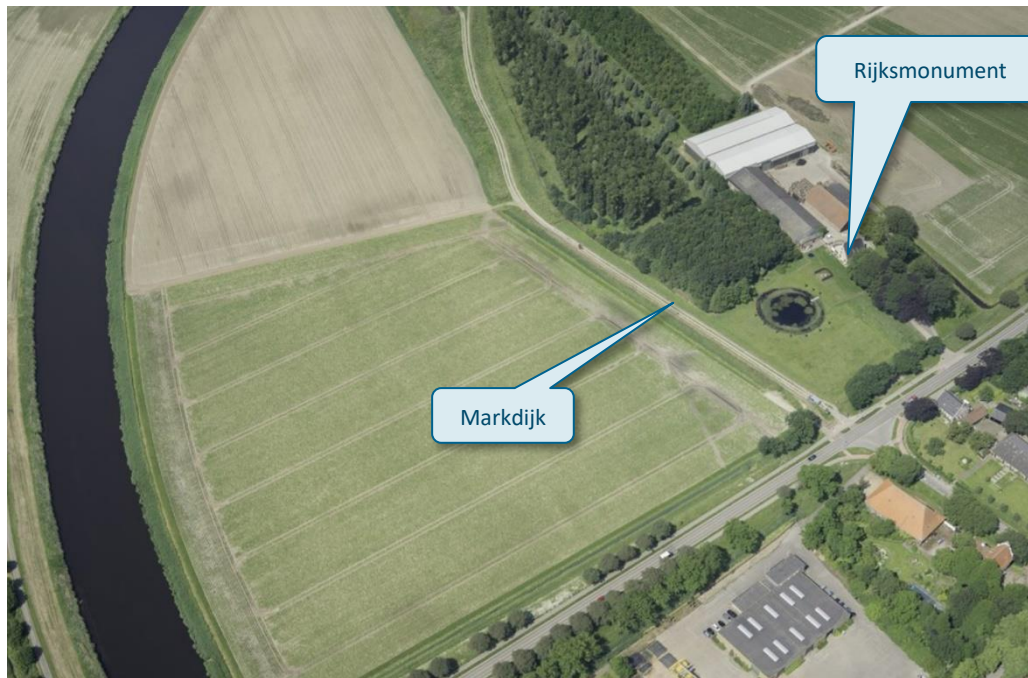
weerszijden van de dijk, zie onderstaande figuren. Het verloop van de dijk heeft een hoge historische waarde.

Figuur 9.6: Zuiddijk met geknikt verloop

Markdijk

De Markdijk vertoont dezelfde eigenschappen op deze locatie als bij Hazeldonk. Van specifieke waarde is de ligging van een herenboerenwoonhuis op zeer korte afstand van de dijk. Het huis heeft cultuurhistorische waarde als bijzondere uitdrukking van een sociaaleconomische ontwikkeling, als voorbeeld van een vrijstaand Westbrabants boerenwoonhuis van enige allure op het platteland. Het pand heeft architectuurhistorische waarde vanwege de in- en uitwendig gaaf behouden hoofdstructuur en het traditionele materiaalgebruik alsmede vanwege onderdelen van het interieur. Het heeft samen met de bijbehorende vrijstaande schuur en hoog opgaand geboomte ensemblewaarde en is straatbeeldbepalend.

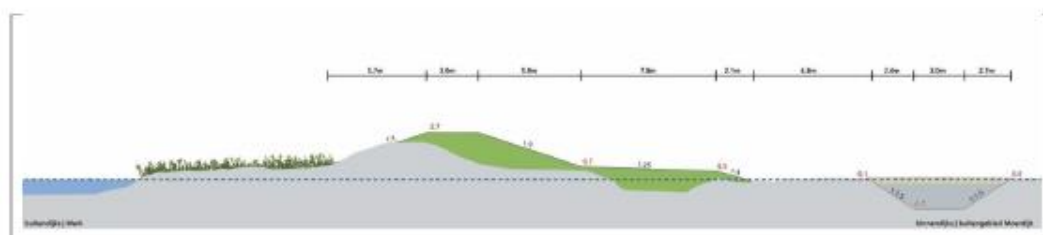

Figuur 9.7: De Markdijk en het naastgelegen herenboerenwoonhuis

9.4 Effecten

Buitengebied

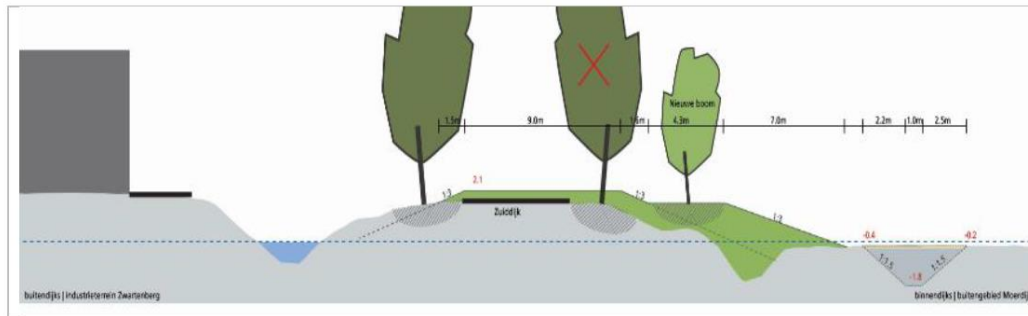
De versterking bestaat uit een binnendijkse versterking (en mogelijk gedeeltelijke verlegging) van de huidige kering. De dijk wordt opgehoogd en de naastgelegen sloot wordt verlegd. De versterking heeft geen gevolgen voor de wezenlijke kenmerken van de dijk, op voorwaarde dat deze in het westelijke deeltracé niet leidt tot verandering van het grillige verloop van de dijk. Effecten op het oostelijke deeltracé zijn bij voorbaat uitgesloten door de afwezigheid van cultuurhistorische waarden.

Figuur 9.8: Dwarsdoorsnede Moerdijk – buitengebied

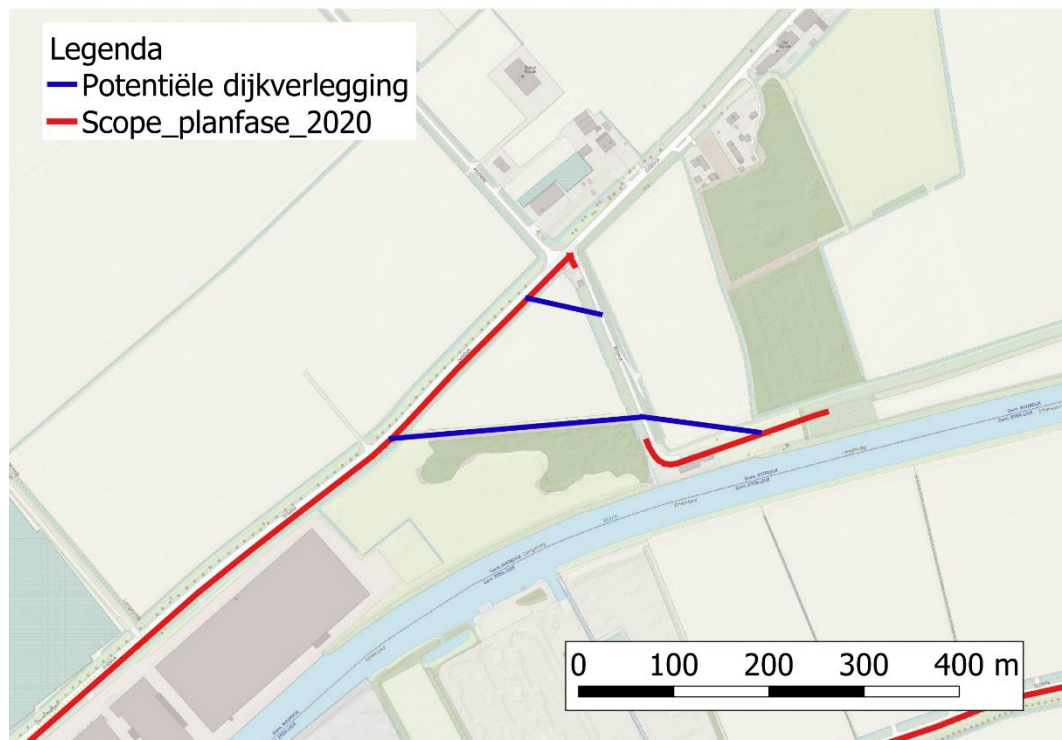
Hazeldonk

De verbetering bestaat uit de binnenwaartse versterking van de huidige kering. Daartoe wordt de naastgelegen watergang verplaatst en wordt de weg opgehoogd. Daarnaast komt één bomenrij te vervallen en wordt teruggeplant. Deze wijzigingen hebben geen wezenlijk effect op het verloop of de herkenbaarheid van de dijk als structurerend element in het landschap.

Figuur 9.9: Dwarsdoorsnede Moerdijk – Hazeldonk

De potentiële verlegging van de dijk heeft wel grote effecten voor de herkenbaarheid van de dijk (zie onderstaande figuur in blauw ingetekend). De nieuwe lichamen negeren de historische structuur van de dijk. Er wordt niets gedaan met de vormtaal van de bestaande dijken als structurerende elementen in het landschap. De herkenbaarheid van het oude dijkstelsel gaat verloren.

Figuur 9.10: ligging potentieel nieuw dijklichaam

Markdijk

De wijzigingen aan de Markdijk bestaat uit het plaatsen van een pipingscherm aan de teen van de dijk. De bestaande begroeiing blijft behouden. Er is geen sprake van een effect.

9.4.1 Juridische belemmeringen en aanbevelingen voor ontwerp

De dijkverleggingen zouden een negatief effect hebben op de dijken met hoge historische waarde. Het bestemmingsplan, de Interim Omgevingsverordening en de wettelijke beschermingsregimes bieden geen grondslag voor bescherming van deze waarden. Juridisch gezien bestaat er dus geen belemmering voor de verlegging van de dijken.

Zuiddijk

Het tracé van de Zuiddijk met de aanwezige laanbeplanting en openheid langs zij heeft een hoge cultuurhistorische en landschappelijke waarde. De 'diagonale' variant sluit aan op een bestaande hoogte en belijning in het landschap. Door deze lijn met dijkverbetering te verhogen en accentueren, blijft de ruimtelijke opbouw en waarde van de Zuiddijk herkenbaar. Mede omdat het nieuwe dijktracé op gelijke hoogte aansluit op de daarop aantakende dijk naar de woning aan de Mark.

Vanuit landschappelijke waarde wordt geadviseerd om de aansluiting van de nieuwe dijk haaks op de Zuiddijk uit te voeren (a). Hiermee voorkom je een Y-splitsing waarmee afbreuk wordt gedaan aan de herkenbare en historische loop van de Zuiddijk. Bovendien is de verwachting dat met een haakse aansluiting zo min mogelijk bomen gerooid worden zodat de eenheid en continuïteit van bomenrij zoveel mogelijk intact blijft.

Ook wordt geadviseerd om de dijkverbetering zo dicht als mogelijk rondom de woning aan de Mark te realiseren (zie witte belijning). Dit doet het minste afbreuk aan de leesbaarheid van het landschap ter plekke. Ook behoud je met deze optie rechte hoeken op het open, agrarische perceel.

Om geen afbreuk te doen aan de herkenbare en doorgaande loop van de Zuiddijk, wordt voorgesteld om (na eventuele kap als gevolg van ouderdom) geen bomen aan te planten op de haaks daarop liggende dijk richting de woning aan de Mark.

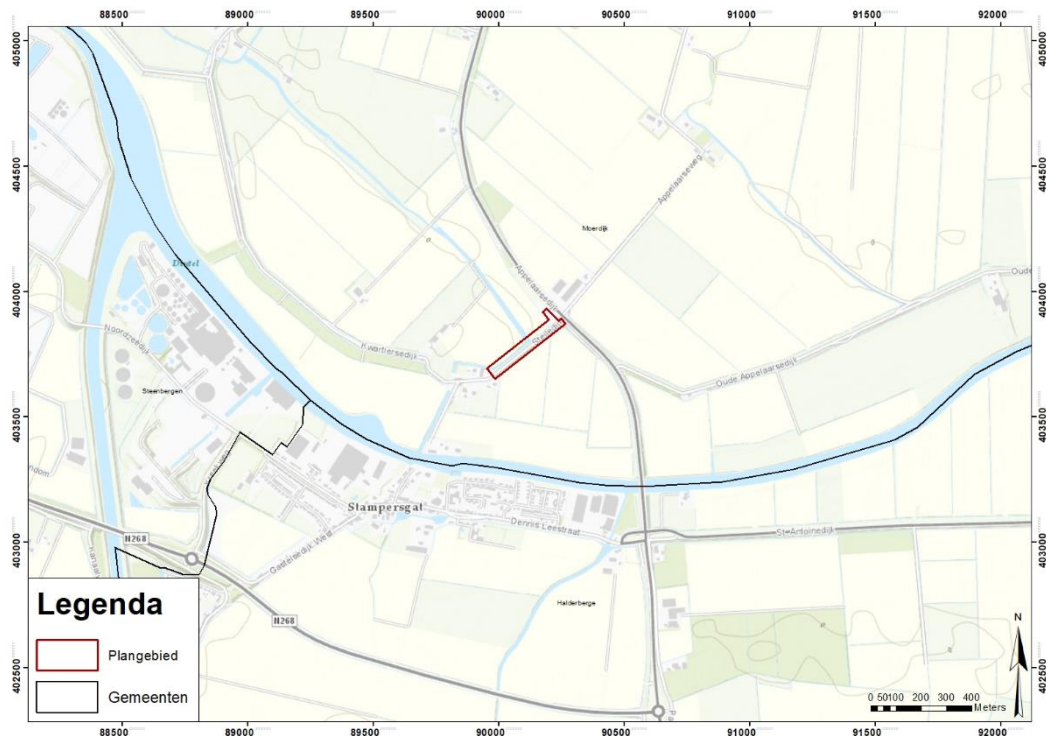

Figuur 9.11: voorstel voor belijning nieuw dijktracé

10 Moerdijk – Steiledijk

10.1 Inleiding

De locatie Steiledijk in de gemeente Moerdijk is op enige afstand van de overige locaties gelegen. De locatie is in onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 10.1: Locatie Moerdijk - Steiledijk

10.2 Beknopte historische ontwikkeling

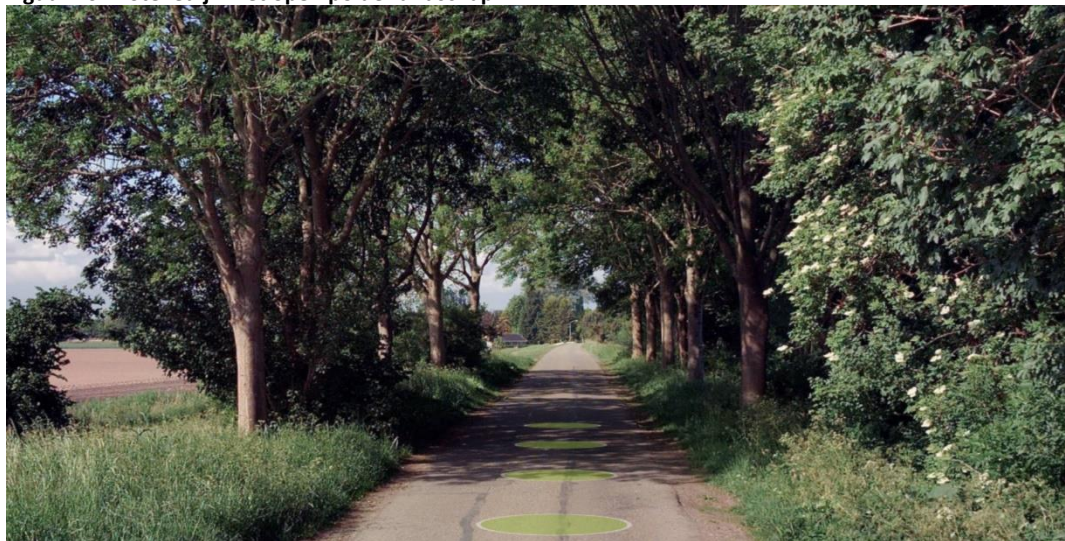
De Steiledijk ligt nabij Fijnaart. Vanaf het laat-neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen was ook dit gebied een veenmoeras waar permanente bewoning nagenoeg onmogelijk was. De Mark welke hier nu de Dintel heet kende een sterke getijdeninvloed, waardoor kreken ontstonden welke het veengebied doorsneden. De eerste nederzettingen ontstonden in de middeleeuwen op de oevers van de kreken. De gebieden (gorzen) rondom Fijnaart werden in de middeleeuwen bedijkt, zodat zout- en turfwinning mogelijk werd. De Sint-Elisabeth vloed van 1421 zorgde ervoor dat de gorzen echter weer overstromden, waarna vanaf de 16^e eeuw de Fijnaartse Polder en omringende polders werden bedijkt. De zeekleipolders zijn door hun goede waterhuishouding en vruchtbare grond geschikt voor akkerbouw. In de oudere polders komt een mozaïek van akkers en weilanden voor.

10.3 Historische kwaliteiten plangebied

De Steiledijk is een lijn met hoge waarde (op grond van de Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Brabant). Landschappelijk is van belang dat de dijk als herkenbaar onderdeel door een verder open zeeleipolderlandschap loopt. De ligging en de met de polders contrasterende hoogte van de dijk (en het overwegend symmetrisch profiel) behoren tot de kernkwaliteiten van de Steiledijk.

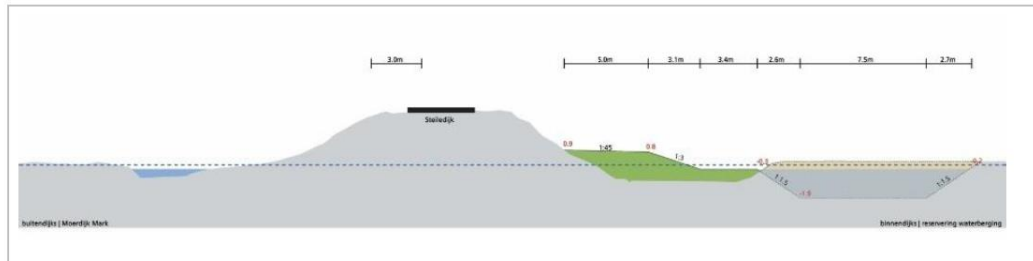
Figuur 10.2: Steiledijk met open polderlandschap

Figuur 10.3: Steiledijk met begroeiing aan weerszijden van de weg over de dijk

10.4 Effecten

Het planvoornemen bestaat uit het binnenwaarts versterken van de huidige kering. Hiervoor dient de watergang aan de binnenzijde van de dijk gedempt te worden (en opnieuw aangelegd te worden).

Figuur 10.4: Dwarsdoorsnede Steiledijk

De aanpassingen hebben geen wezenlijk effect op de cultuurhistorische waarde van de dijk. Het oorspronkelijk beloop van de dijk blijft volledig intact. De herkenbaarheid en symmetrie van de dijk gaat door de versterking wel enigszins verloren, maar dit betreft een verwaarloosbaar klein effect.

10.4.1 Juridische belemmeringen en aanbevelingen voor ontwerp

Het gebied rondom Fijnaart / Stampersgat was een veenmoeras dat onder invloed stond van sterke getijdeninvloed, waardoor kreken ontstonden die het veengebied doorsneden (blauwe lijn op kaartje). De gebieden (gorzen) rondom Fijnaart werden in de middeleeuwen bedijkt; zo ook de Steiledijk die deel uitmaakt van de Juffrouwenpolder (bruine lijn op kaartje).

Figuur 10.5: Ligging Steiledijk en rol binnen regionaal watersysteem

De huidige, brede watergang haaks op de Steiledijk lijkt een restant van een kreekloop. Deze waterloop en het (voormalige) moeras daarlangs liggen lager dan de rest van de polder. In de loop van de eeuwen is de watergang aangepast door rechttrekken en verbreden maar heeft wel altijd deel uitgemaakt van het afwateringssysteem richting Dintel. Daarom vormen de Steiledijk én watergang(en) een historisch en herkenbaar landschappelijk geheel. Ze vertellen het verhaal van ontginnen en ontwateren van de polder.

Landschappelijk is het van belang dat de dijk als herkenbaar onderdeel door een verder open zeekleipolderlandschap loopt. De ligging en de met de polders contrasterende hoogte van de dijk (en het overwegend symmetrisch profiel) behoren tot de kernkwaliteiten van de Steiledijk. Als gevolg van dijkverbetering zal de westelijke zijde verbreed worden met een stabiliteitsberm. Hierdoor gaat de herkenbaarheid en symmetrie van de dijk enigszins verloren. Om dit negatieve effect beperkt te houden, wordt geadviseerd om de stabiliteitsberm zo smal als mogelijk uit te voeren. Hierdoor blijft de sterke, landschappelijke relatie tussen watergang en dijk zoveel mogelijk behouden.

11 Eindbeschouwing

Cultuurhistorische waarden zijn van groot belang voor het West-Brabantse watersysteem. Ze verschaffen het landschap van identiteit. Zowel historische gebouwen als landschapselementen dragen hieraan bij. Het behoud hiervan is wenselijk.

De omgang met landschappelijke en erfgoedwaarden kan op verschillende manieren geschieden. Zoals in hoofdstuk 2 gesteld, ligt de focus vanuit erfgoedperspectief meer op het “begeleiden van verandering” dan op het koste wat kost fysiek behouden vanuit een strategie van verlies en schadebeperking. “Begeleiden van verandering” wijst concreet op de ontwikkeling van erfgoedwaarden. Op de verschillende deeltracés is hier verschillend mee omgegaan. Soms verdient het aanbeveling om de hoogtepunten van de waterhuishoudkundige geschiedenis fysiek te behouden (bijvoorbeeld de wielen nabij gemaal Halle). Op andere plekken verdient het voorkeur om de erfgoedwaarde van de oude dijken te versterken, bijvoorbeeld door het dijktracé als groter herkenbare structuur in het landschap te leggen of door de openheid rondom militair erfgoed in ere te herstellen.

In de hiernavolgende fase (richting VO) dient blijvend aandacht te zijn voor de integratie van erfgoedwaarden in het ontwerp.

Over Antea Group

Antea Group is het thuis van 1500 trotse ingenieurs en adviseurs. Samen bouwen wij elke dag aan een veilige, gezonde en toekomstbestendige leefomgeving. Je vindt bij ons de allerbeste vakspecialisten van Nederland, maar ook innovatieve oplossingen op het gebied van data, sensing en IT. Hiermee dragen wij bij aan de ontwikkeling van infra, woonwijken of waterwerken. Maar ook aan vraagstukken rondom klimaatadaptatie, energietransitie en de vervangingsopgave. Van onderzoek tot ontwerp, van realisatie tot beheer: voor elke opgave brengen wij de juiste kennis aan tafel. Wij denken kritisch mee en altijd vanuit de mindset om samen voor het beste resultaat te gaan. Op deze manier anticiperen wij op de vragen van vandaag en de oplossingen voor morgen. Al bijna 70 jaar.

Contactgegevens

Beneluxweg 125
4904 SJ OOSTERHOUT
Postbus 40
4900 AA OOSTERHOUT
T. 06 20491885
E. peter.verhoeven@anteagroup.com

www.anteagroup.nl

Copyright © 2020

Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd en/of openbaar worden
gemaakt door middel van druk, fotokopie,
elektronisch of op welke wijze dan ook,
zonder schriftelijke toestemming van de
auteurs.